Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 256 (9938) | 1975 чылдың октябрь 31, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЭШ ЛЕ ЗУАН-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Октябрь 29-та Кремльге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Бирги секретары Ле Зуан-биле ужурашкан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ле Зуан ужуражылгазының үезинде марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг эп-сеткил каттыштырылгазының принциптеринге үндезилээн акы-дуңма ёзузунуң совет-вьетнам харылзааларының чедиишкинниг калбарып турарын чаагай сеткил ханыышкыны-биле демдеглээннер. Ийи партияларның болгаш чурттарның найыралын моон-даа соңгаар улам быжыглаарынче, социализмниң делегей системазының күчүзүн болгаш сырый каттыжыышкынын улам улгаттырарының эрге-ажыктарын ёзугаар оларның ийи талалыг харылзаазын болгаш делегей херектеринге кады хөделиишкинин ханыладырынче СЭКП биле ВАП-тың, ССРЭ-ниң болгаш ВДР-ниң-даа чүткүлүн демдеглээн.

Янзы-бүрү талаларга, ооң-биле кады экономика, эртем болгаш культура-даа талазы-биле совет-вьетнам кады ажылдажылганы улам калбартырының айтырыгларын база көрген. Келир беш чылда болгаш оон-даа соңгаар үелерде улус ажыл-агый пландарын тулгаштырып көөрүнүң чугула ужур-дузалыын ийи тала үевелеп көрүп турар.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ле Зуан ол ышкаш делегейниң чамдык чугула айтырыгларын база чугаалажып көргеннер. Деңэргеге, суверенитетти болгаш иштики херектерге холгаарлавазынга үндезилээш, тайбыңны быжыглаарынче болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче угланган бүгү талалыг күжениишкиннерни моон-даа соңгаар кылырын байдал негеп турар деп чаңгыс бодалды олар илереткен. Ооң-биле кады социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының хөделиишкиннериниң чаңгыс эптиг чорууну, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң улам быжыглаарының онза ужур-дузалыын, империализмниң болгаш неоколониализмниң база оларның талалакчыларының агрессчи күштеринге удур туруштуг демисежиириниң чугулазын демдеглээн.

Беседа акы-дуңма ёзузу-биле эп-сеткил катыштырылгазының, найыралдың болгаш эш-хуузунуң байдалынга эрткен.

АЖЫЛДАВЫШААН, ӨӨРЕНИР

Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгези дээрге, чүгле бодунуң хемчээлиниң талазы-биле эвес, хамыктың мурнунда бодунуң идей-политиктиг ужур-дузазының талазы-биле улуг херек. Коммунистерниң идейлиг дадыгыышкыны болза, партия хүрээлениниң дайынчы чоруун бедидериниң чугула кезии болур дээрзин СЭКП-нин XXIV съездизи онзалап айыткан.

Бо чугула ажылче партия организацияларының кол кичээнгейни доктаамал салып келгениниден политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң идей-теоретиктиг деңнели бедээн, амыдырал-биле холбаазы быжыгып, ооң массалыы улам калбарган. 1974—1975 өөредилге чылында бистиң республиканың эге звенонуң 322, ортумак звенонуң 293 политшколаларынга, теоретиктиг 208 семинарларга нииитизи-биле 20 муң ажыг кижи өөренген. Оларның иштинде 8828 ажыг коммунист бар. Оон аңгыда коммунистиг күш-ажыл болгаш экономиктиг школаларга 21 муң ажыг кижи өөренип турган.

Хөй-хөй дыңнакчылар политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга марксизм-ленинизмниң классиктериниң ажылдарын, партия съездилериниң база ооң ТК-ның Пленумнарының материалдарын болгаш документилерин, коммунизм тургузуушкунунуң база амгы үеде делегей хөгжүлдезиниң үндезин айтырыгларының талазы-биле ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларын, философияның, политиктиг экономияның, эртемниг коммунизмниң, СЭКП төөгүзүнүң чугула айтырыгларын ханызы-биле өөренгеннер.

Эрткен чылдың өөредилге түңнелдерин анализтеп чугаалашкаш, оон чогуур түңнелди үндүрүп, бо чаа өөредилге чылынга белеткелди, четчелээшкинни партия организацияларының талазындан хынамчалыг чорутканындан политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге ниитизи-биле республикага багай эвес эгелээн. Марксисчи-ленинчи өөредилге системазының школаларында болгаш семинарларында эрткен өөредилге чылында турганындан хөй кижи хаара туттунган.

Ылаңгыя Барыын-Хемчик районнуң партийжи өөредилге системазының политиктиг база экономиктиг школаларынга, теоретиктиг семинарларга баштайгы кичээлдер организастыг эрткен. Кичээлдерге партия райкомунуң харысалгалыг ажылдакчылары, ажыл-агый удуртукчулары олурушкулаан. Чижээлээрге, тууйбу заводунда, райпода, «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырда тургустунган эге звенонуң политшколаларынга, Кызыл-Мажалык, Эрги-Барлык, Барлык ортумак школаларында теоретиктиг семинарларга баштайгы кичээлдер бедик деңнелге эртип, аңаа дыңнакчылар бүрүнү-биле келген. А техниктиг херекселдерни болгаш көргүзүг материалдарын шын ажыглаарын өөредир сорулга-биле СЭКП райкомунуң чанында пропагандистерниң өөредилгезин организастаан. Техниктиг херекселдер талазы-биле методиктиг чөвүлелди база тургускан.

Ол ышкаш Кызыл хоорайның, Ак-Довурактың, Чөөн-Хемчик, Таңды болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларының партия организациялары политиктиг чаа өөредилге чылын база организастыг эгелээннер. Өөредилге эгелээриниң мурнунда пропагандистер семинарлары эрткилээн, экономиктиг өөредилгениң чөвүлелдерин тургускан.

Ооң-биле кады политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени кыры-биле көөр, эреңгейлээр чорукту ам-даа бары өөредилге чылының баштайгы хүннеринде-ле көстүп эгелээн. Чижээлээрге, Каа-Хем районнуң «Бурунгаар», «Кызыл туг» совхозтарында (партбюро секретарьлары С. Кумажык, Н. Монгуш), «Тиилелге» колхозта (партбюро секретары Т. Салчак) болгаш № 3 КМК-да (парторганизация секретары Н. Астанин) өөредилге чогуур үезинде эгелевээн. Бо дээрге эрткен өөредилге чылының чамдык четпестеринден чогуур түңнелди үндүрбейн, ук парторганизацияларның аңаа белеткелди кошкак чорутканын херечилеп турар.

База бир чижек. Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң чамдык малчыннары, «Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери өөредилгеже хаара туттунмаан. Ооң кол чылдагааны болза партия организацияларының (секретарьлары З. Ооржак, Д. Хертек) өөредилгеге партийжи удуртулганы кошкатканында, дыңнакчыларның сонуургалын, ниити эртем-билииниң деңнелин, арга-мергежилин барымдаалавайн четчелээшкинни чорутканында.

Өөредилгени организас чок эгелээр, кичээлдерни амыдыралдан хоорук эрттирер, суртаал азы дыңнадыг хевирлиг чорудар, чогуур үезинде эрттирбес, пропагандистерден негелде кылбас, кичээл шагы үзер дээн ышкаш четпестерни бо өөредилге чылында катаптавазын чедип алыры—партия организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи.

Бо эгелээн өөредилге чылы партияның ээлчеглиг XXV съездизинге белеткелдин болгаш ону эрттирериниң үези-биле капсырлажып турар. Ынчангаш политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге партия организациязы, партком бүрүзүнден кичээнгейни күштелдирерин негеп турар. Кижи бүгүдезиниң ажылдавышаан өөренген турарын чедип алыр херек. Идейлиг дадыгыышкын—күжүвүстүң бир үнер дөзү.

1976 ЧЫЛДЫҢ ЧАЗЫНГА ҮЛЕГЕРЛИГ БЕЛЕТКЕНИР

Ленин орденниг „Кызыл тараачын“ совхозтуң болгаш Бии-Хемниң „Сельхозтехника“ салбырының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының социалистиг хүлээлгези

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган. Совет кижилер беш чылдың программазын чедиишкининиг доозарын болгаш экономиканың база күш-ажылдың шынарын бедидериниң беш чылы деп Л. И. Брежневтиң адааны оңгу беш чылдың бирги чылының сорулгаларын чедиишкининиг боттандырарының эргежок чугула үндезинин тургузарын оралдажып турар.

Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң болгаш Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бар аргаларын боттарының ажылчын хуралдарынга чугаалажып көргеш, Чуваш АССР-де болгаш Курск областа боттарының эш-өөрүнүң үлегери-биле часкы хову ажылдарынга үлегерлиг болгаш өй-шаанда белеткенир дээш социалистиг чарышты калбартыр деп шиитпирлээннер. Оларның хүлээнгени болза:

1. Техниканы өй-шаанда болгаш бедик шынарлыг белеткээрин хандырар, машиналарның ажылдаар хуусааларын узадырын чедип алыр, оларны элекке үндүр бижиир чорукту болдурбас.

Бо сорулга-биле совхозка машина тургузар черни тудар болгаш аңаа үндезилээш техниканың кадагалалын экижидери, машиналарның ажаалдазын экижидериниң хемчеглерин алыры көрдүнген. «Сельхозтехника» салбыры тракторлар, комбайннар, автомобильдер септээринге херегжээр кезектер болгаш агрегаттар бүдүрерин часкы-кышкы үелерде көвүдедир. 162 мурнуу болгаш соңгу өзекти, 72 коробканы, тракторнуң 82, автомобильдиң 227 шимчедикчизин септээр, 10.000 рубль түңге кезектерни белеткээр болгаш чаартыр, аңаа үндезилээш машиналарның септелгеге турар үезин кызырар.

Кезектер болгаш агрегаттарның солуурунуң фондузун четчелээриниң күсели-биле техниктиг солчулга фондузунуң ажылын экижидер. Тракторларның солчулга сайгарылгазын чылда 8-тен эвээш эвес катап, шимчедикчилерниин—10 катап, кезектер болгаш агрегаттарныын — 12 катап чедирер. Техниканың шынарын элээн экижидер, септеттинген машина, агрегат бүрүзүн чүгле тускай комиссия ажылга киирер.

Солчулга фондузунуң бүрүн комплектилиг тракторларын, оларга кезектерни болгаш агрегаттарны часкы тарылга эгелээр үеде «Сельхозтехника» салбырынга четче бүрүн тургузар. IV кварталда пландан ажыр 45 тракторну септээр.

2. Тракторлар септээр талазы-биле IV квартал планын совхозка 1975 чылдың декабрь 29-ка чедир күүседир. Хөрзүн болбаазырадыр болгаш тарылга чорудар бүгү машиналарны 1976 чылдың март 1-ге чедир септээр. Машина-трактор парыгының часкы хову ажылдарынга белеткелин апрель 1-ден орай эвесте бүрүнү-биле доозар.

Сиген болгаш тараа ажаар комбайннарның 17 хуузун 1975 чылдың IV кварталында белеткээр. Сиген ажаар техника септелгезин 1976 чылдың июнь 1-ге чедир, тараа ажаар комбайннарныын август 1-ге чедир доозар;

3. Кышкы үеде септээри-биле районнуң ажыл-агыйларындан 17 комбайнны, 6 ийленчек камераны, 10 решетаны, 56 кезек коробканы ноябрь 5-ке чедир «Сельхозтехника» салбырының мастерскаязынга чедирер.

4. Хову ажылдары эгелээр үеде тракторларның ол ажылдарга белениң 95 хуу, хөрзүн болбаазырадыр болгаш тарылга чорудар машиналарның белениң — 100 хуу чедирер;

5. Бүгү тракторларга, комбайннарга, автомобильдерге кывар-чаар материалдарны тускай шланга-биле кудуп алыр хаалгыг чер-биле бүрүн хандырар.

6. Машина-трактор парыгын ажыл-агыйларның күжү-биле специализастаан техниктиг ажаалдаже хаара тудар, а «Сельхозтехника» салбырының талазындан «Хадың» колхозка машина-трактор парыгының техниктиг ажаалдазын организастаарынга практиктиг дузаны чедирер.

7. Чер аңдарар агрегаттарның ийи ээлчеглиг ажылдаарын хандырар. Чедишпейн турар механизаторларны ажыл-агыйларда курстарга белеткээр.

8. 1976 чылда тракторист-машинистерниң 75 хуузу бирги база ийиги класстыг турарын чедип алыры-биле механизаторлар мергежили бедидер курстарны эрттирер. Ол сорулга-биле көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниң агротехниказынга, машиналарга болгаш механизмнерге ажылдаарда техниканың айыыл чок чоруунуң дүрүмнеринге болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын башкарарынга болгаш шын агрегаттаарынга күскү-кышкы үелерде совхозтуң ажылчыннарының массалыг өөредилгезин организастаар.

9. Техниканы өй-шаанда болгаш бедик шынарлыг белеткээш, механизаторларның билиг-мергежилин бедидер талазы-биле ажылды эки организастааш, 1976 чылда машиналарның ажыглалын экижидер, машина-трактор парыгының бүдүрүкчүлүгүн 6 хуу бедидер, мооң-биле кады дагдыныышкынны калбаа-биле ажыглаар. Септелгеге болгаш техниктиг ажаалдага акша-хөреңги чарыгдалын планда көрдүнгенинге удур 3 хуу эвээжедир, механизастаттынган ажылдарга кывар-чаар материалдар чарыгдалын нормада көрдүнгенинге удур үш хуудан эвээш эвести камнап алыр.

10. Келир кыштаглаашкында мал чемин камналгалыг болгаш шын чарыгдаарын хандырары чугула. Ол сорулга-биле малга чем хээдектээр болгаш белеткээр цехтерни тургузар талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Бо бүгүнү механизаторлар кылып турарлар, оларның хөй кезин кышкы үеде мал ажылынга ажылдаарлар.

Келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин күзүн болгаш чазын тургустунар дээрзин эки билир бис. Ынчангаш бүгү хову ажылын доозарынче, күскү, кышкы агротехниктиг хемчеглерни өй-шаанда эрттиреринче, чемишчидилге сөөртүлгезинче, шыкты мөөңнеп, ажыглаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче совхозта база «Сельхозтехника» салбырында улуг кичээнгей салып турар.

Ажылдың бүгү үелеринде машиналарның үзүктелиишкин чок ажылдаары, оларның үр үеде ажыглалы — септелгени, техниктиг ажаалданы шынарлыг чорударындан, шын ажыглаарындан хамааржыр. Ынчангаш септелгени организастаарынче болгаш техниканы 1976 чылдың хову ажылдарынга белеткээринче, ооң кадагалалынче, кывар-чаар чүүлдер складтарынга чогуур корумчурумну тургузарынче база инженер албаның эки организастаарынче онза кичээнгей салып турар бис.

1976 чылдың хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын өй-шаанда белеткээр, ону бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар, партияның болгаш чазактың төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге боттарывыстың күш-ажылывыс-биле төлептиг үлүүвүстү киирер дээш социалистиг чарышка киржиринче Тываның бүгү механизаторларын кыйгырдывыс.

Социалистиг хүлээлгелерни «Кызыл тараачын» совхозтуң болгаш Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырының механизаторларының хуралдарынга чугаалажып көрген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Бистер, планеталар аразынга ужугар «Венера-9» болгаш «Венера-10» автоматтыг станцияларын кылырынга, салып үндүрерлинге болгаш ужудуушкунун боттандырарынга киришкен эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер болгаш ажылчыннар чылыг байыр чедириишкин болгаш бистиң ажылывысты бедии-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чүректиң ханызындан өөрүп четтирип тур бис.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң мурнуу чарыында бистиң чурттуң Венераның баштайгы кылымал спутниктерин тургусканынга, ол планетаның эртем ёзузу-биле ыяк шинчилелин кылып, ооң кырының чурууну эң-не баштай алганынга болгаш хүн системазының планеталарын шинчилээринге чаа улуг салыышкынны киргенинге чоргаарланып турар бис.

Бистиң Төрээн чуртувустуң алдары дээш, бүгү кижи төрелгетениң чаагай чоруу дээш космос делгемин шинчилээр талазы-биле партияның болгаш чазактың чаа даалгаларын күүседиринге белен бис. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка бүзүредип тур бис.

СОВЕТ-ВЬЕТНАМ НАЙЫРАЛДЫҢ МИТИНГИЗИ

Москвада ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг автоматтыг шугумнар заводунуң коллективи ВДР-ниң партия-чазак делегациязын октябрь 29-та улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. ВДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле, бузулбас совет-вьетнам найырала алдар болдурган лозуңнар-биле шиметтинген бүдүрүлге чериниң цехтериниң бирээзинге хөй кижилиг митинг болган.

Митингиниң киржикчилери ВАП ТК-ның Бирги секретары Ле Зуанга, ВАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң Премьер-Министриниң оралакчызы Ле Тхань Нгиге, делегацияның өске-даа кежигүннеринге изиг-биле байыр чедиргеннер.

Оларның-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш өскелер-даа чораннар.

Митингини заводтуң парткомунуң секретары В. Ф. Спесивых ажыдып, эргим аалчыларга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Эдикчи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ф. А. Беспалов, техник-диспетчер, ВЛКСМ завод комитединиң кежигүнү А. И. Раихина, бүдүрүлге чериниң директору В. А. Ермаков боттарының чугааларынга пролетарскы интернационализмниң ёзузунга Коммунистиг партияның кижизиткени совет улустар вьетнам улустуң хосталга болгаш хамааржышпас чорук дээш демиселин үргүлчү бодунуң эң чоок херээ кылдыр көрүп чораан деп демдеглээн.

Санал бергеннер Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс үн-биле деткээннер болгаш чүүлдүгзүнүп көргеннер, тайбың болгаш кижилерниң аас-кежии дээш улуг болгаш кызымаккай ажылы дээш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Эш Ле Зуанның чугаазын чыылганнар чылыы-биле уткуп хүлээп алганнар.

Эш Ле Зуанның чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш ону адыш часкаашкыннары чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган.

Заводка болган митинг Совет Эвилели биле Вьетнам Демократтыг Республиканың аразында бузулбас найыралының, акы-дуңмалышкы кады ажылдажылгазының чайынналчак көргүзүү болган.

(СЭТА).

Ф. А. Журавлевка Тыва АССР-ниң школазының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң талазы-биле, ачы-хавыязы дээш **Тыва АССР-ниң школазының алдарлыг башкызы** деп хүндүлүг атты

республиканың аныяк туристериниң экскурсия-турист станциязының директору

Федор Андреевич **Журавлевка** тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1975 чылдың октябрь 28.

Таңды районнуң Хову-Аксы суурда автотранспорт бүдүрүлгези бо чылдың тос айларында эки көргүзүглерлиг ажылдап, чүък дажыглаарының планын 144,4 хуу күүсеткен. Ынчангаш республиканың автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

ЧУРУКТА: ол АТБ-ниң чолаачызы Анатолий Долаанович Болат чүък сөөртүлгезиниң квартал планын ажыр күүсеткен. Ол автомобиль-биле чүък чедирилгезиниң тергиини деп хөрек демдээниң эдилекчизи.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Ийиги ээлчегниң тудуунда

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга ында партия организациязының секретары Юрий Назыпович Шагдыр илеткел кылгаш, кол кичээнгейни комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунуң канчаар чоруп турарының дугайында чугаалаан. Аңаа чедиишкиннер, бар четпестер илереттинген.

Ак-Довурактың тудугжулар коллективинде беш чылдың мурнакчылары, күш-ажылдың шалыпчылары, социалистиг чарыштың идепкейлиг эгелекчилери кайы хөй. Оларның аразында Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Салчак Кара-оолду, Данзырык Калдар-оолду, комсомолчу аныяктар бригадаларының удуртукчулары Зина Салчакты, Галя Колядины, Клара Ензакты болгаш өске-даа төлептиг коммунистерни, ажыл-ишчи кижилерни ол адап демдеглээн.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелдиң тудугжулары бо чылдың тос айларының тудуг-монтаж ажылдарының планныг даалгаларын чедиишкинниг боттандырган. Болар тудуг ажылдары кылырының даалгазын беш млн. 563 муң рубльге күүседир тургаш, ону 5 млн. 910 муң рубль түңге күүсеткен. Тудугларны боттарының күжү-биле кылырын 103 хуу чедирген. Ак-Довурактың тудугжуларының кол сорулгазы комбинаттың ийиги ээлчээниң чугула тудуун ажыглалга киирери. Ам ону тудуп доозарынга чедир каш санныг хонуктар арткан. Шалыпчы тудугда тудуг-монтаж ажылдарының амгы хүннерде темпизи куду болуп артпышаан. Харындаа айыткан хуусаа үстүрүнге чедип турар. Ооң участоктарында хожудаашкыннар, чедир кылдынмаан чүүлдер эвээш эвес.

Чижек кылдыр илеткелчи Ак-Довуракта 42 дугаарлыг тудуг эргелелиниң ажылынга доктаагаан. Бо тудуг чери керээ ёзугаар тудуг кылдырарының тос айлар планын чүгле 78 хуу, боттарының күжү-биле 87 хуу күүсеткен. Тудугда партия организациязы салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринче тудугда ажыл-ишчилерниң күжүн мөөңнеп шыдавааан.

Бо чылдың эрткен тос айларында тудугларга ажылчыннар 3 муң беш чүс санныг ажыл шагын үскен. Ажылчыннарның ажылдан үнер, кирер чоруу көвүдээн турган. Бо чылда тудуг ажылынга кирген бир муң ажыг кижиниң хөй кезии ажылдан үнүп чоруткан. Тудуг участоктары, мастерлер, бригадирлер аразында быжыг харылзаалыг ажылдаарын чедип албайн келген. Ооң ужурунда бригадаларга наряд-даалгаларны баш бурунгаар кылып бербейн турар.

Партия организациязы бүдүрүлгениң командирлерин-бригадирлерин, мастерлерни, прорабтарны, өске-даа инженер-техниктиг ажылдакчыларны ёзулуг ажыл-херекчи организакчылар болурунче, оларның коллективке ролюн бедидеринче чугула кичээнгей салып шыдавааан. Оларның чамдыызы ажыл удуртуп, хамааржышкан ажылынга харысалга, негелде чок болуп, ажылды билдилиг башкарып шыдавааан. Бүдүрүлге онаалдаларының күүселдезин хынаарын боттандырбайн турган. Тудугда каттышкан профэвилел комитединиң даргазы В. Н. Белов бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын билдириишкиннер сайгарарынче, квартиралар хуваарынга чарыгдаан. Ол бүдүрүлгеге күш-ажылды организастаарынче — кол ажылынче сагыш салбаан.

Тудуг организацияларында Клара Олдарның, Анатолий Агбаанның удуртуп турары комсомол организацияларында ийи чүс ажыг комсомолчу бар. Ынчалза-даа ол комсомол организациялары аныяктар ортузунга кандыг-даа организакчы, эгелекчи ажыл чорутпаан. Полина Дмитриченкого удурткан эш-хуузунуң суду чылда чүгле ийи катап хуралдаан. Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралы ажылын шагда-ла соксаткан. Партия организациязы, профэвилел комитеди ооң ажылын экижидеринге дээштиг салдарны чедирбээн.

Ам кол сорулгаларның бирээзи болза, комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунда бүгү күштү мөөңнеп, ооң участоктарында күш-ажылды шын болгаш бедик деңнелдиг кылдыр организастаарының эргежок чугулазын айытканнар.

Н. ЧИМИС-ООЛ.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур

КЫЗЫЛЧЫЛАР ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

ПАРТИЯНЫҢ болгаш улустуң амыдыралынга эң чугула болуушкун — СЭКП-ниң ээлчеглиг XXV съездизиниң ажыттынар хүнү улам-на чоокшулап кел чоруур. Ону күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннери-биле, патриоттуг эгелээшкиннери база бүдүрүлгениң бедик көргүзүглери-биле демдеглээр дээш найысылал Кызылдың ажылчы чоннары аажок бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы өске бүгү черлерде ышкаш, хоорайның бүгү коммунистерин, ажыл-ишчилерин чаа-чаа күш-ажылчы үүле-херектерже хайныктырган.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң база «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазының коллективтери беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайында хоорайга эң баштай рапорттаан болгаш съездиниң төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле үнелиг эгелээшкиннерни кылган. Чижээ, хөмүр-даш разрезиниң коллективи бо чылын пландан ажыр 15 муң тонна хөмүр-дашты, 160 муң рубльдиң нити продукциязын бүдүрери, 105 муң рубльдиң барааның немей сайгарарын шиитпирлээн, ынчаарга 1976 чылда съездиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур 70 муң тонна хөмүр-дашты, 30 муң кубометр черниң довураан казар болгаш 75 муң рубльдиң продукциязын сайгарарын планнаан. Ол ышкаш «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазының коллективи база-ла бедиктен хүлээлгелерни алган.

СЭКП Кызыл хоорkomунуң мурнакчы коллективтериниң ниициативазын чүүлдүгзүнүп, деткээн. Ол эгелээшкиннер хоорайның бүгү ажылчы чоннарының ортузунга улам калбарган. Бүдүн-бүдүн коллективтер, цехтер болгаш участоктар, бригадалар, муң-муң ажылчыннар партияның съездизинге алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегде киржип турар. «СЭКП-ниң XXV съездизинге ленинчи комсомолдуң рапортунга ат салыр эрге дээш» найысылалдың комсомолчуларының болгаш аныяктарының шимчээшкиннери улам калбарган.

Съезд мурнунуң чарыжының эгелекчилери-биле кады хоорайда хөй-хөй бригадалар болгаш чүс-чүс мурнакчылар, чамдык бүдүрүлгелер беш чыл планының онаалдаларын күүсеткениниң дугайын рапорттаан болгаш съездиге алдар болдурган чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын хүлээн геннер. № 14 механизация эргелелиниң, «Кызылдың төп электротудуг» тудуг эргелелиниң, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобазазының, Респотребсоюзтуң АТК-зының, «Востоксантехмонтажтың» КМК-зының коллективтери беш чыл планының онаалдаларын күүседипкен. Тоску беш чылдың доозукчу чылында даараныглга комбинады, № 3 АТБ болгаш өске-даа бүдүрүлге коллективтери чедиишкиннерлиг ажылдаан. «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг кезектер заводу, «Чер ажылы кылыр» тудуг эргелелиниң коллективи ажылдың темпизин калбартып турар. Бо бүгү чедиишкиннерни чедип алырынга партия организациялары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары улуг рольдуг болганы чугаажок.

ХООРАЙНЫҢ үлетпүрү нити продукция бүдүрер планы 9 айларда нитизи-биле 102,5 хуу күүседип, пландан ажыр 994 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге нити продукция бүдүрериниң хемчээли 579 муң рубльге көвүдээн. 9 айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын хоорайның бүдүрүлгелери 103,9 хуу күүсеткен. Чыл эгезинден бээр 2,1 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 70,4 муң тонна хөмүр-дашты, 123,3 муң рубльдиң дааранылга кылыгларын, 7,7 муң эжеш хөм идиктерни пландан ажыр бүдүрген.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, хоорайга 9 айларда капитал салышкынының хемчээли 834 муң рубль көвүдээн ийикпе азы 5,2 хуу өскен. Чуртталга тудуунга капитал салышкынны 4713 муң рубль болган ийикпе, азы план 101,9 хуу күүсеттинген. Бо чылын 17 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглаалга кирген. Чыл санында өөредилге черлериниң, школаларның, школа назы четпээн уруглар база кадык камгалал албан черлериниң тудугларын кылырынга хөй акша-хөреңгини киирип турары — ажылчы чоннарның чаагай байдалын, оларның культурлуг деңнелин болгаш нити эртем-билиин бедидериниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салышкынының база бир тодаргай херечизи болур. Бо өөредилге чылында бистиң хоорайның школаларынга немей 964 өөреникчи өөренир чырык чаагай чаа школаның тудуу ажыглалга кирген.

ТОСКУ беш чылдың доозукчу чылы Кызылдың төп чылыдылга системазын тударынга шиитпирлиг чыл болур. Бо тудуг ёзулуг-ла бүгү улустуу болу берген. Ону кылырынга хоорайның бүгү тудуг болгаш септелге организациялары хаара туттунган. Ооң-биле кады чүс-чүс кызылчылар ооң кол болгаш дузалал ажылдарынга хүн-бүрү дузалажып турар. Ол бүгү күжениишкиннинг ажылдың түңнелинде төп чылыдылга системазында 630 база 520 миллиметр чоон хемчээлдиг хоорзаларны 8 километр черге эптеп салган база кварталдарда 7 километр черге чылыдылга четкилерин кылып белеткээн. Монтажниктер чылыдылга пунктуларын тудуп эптээриниң талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылды кылган. Амгы үеде төп чылыдылга шугумунуң талазы-биле ажылдар колдуунда доозулган, электри станциязы хоорайның чамдык чурттакчыларынга хоорзалар дамчыштыр чылыдылганы, изиг сугну бээринге белен. Ынчалзажок ол талазы-биле бистиң мурнувуста ам-даа харысаалгалыг, улуг сорулгалар туруп турар.

СЭКП-НИҢ XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында партия Төп Комитединиң доктаалынга дүүштүр алыр болза, хоорайның партия организациязының, ооң тудугжуларының болгаш үлетпүр, транспорт организацияларының мурнунда шиитпирлээр ужурлуг сорулгалар ам-даа улуг. Бисте чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй. Хоорайның үлетпүрү 9 айларда продукция сайгарарының планын 98,6 хуу күүсеткен. 573 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. «Тудуг кезектери» комбинады, тууйбу база пиво заводтары, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу болгаш өске-даа чамдык коллективтер сайгарылга планын күүсетпээн. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге он бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулаткан. Оларның аразында сайгарылга баазазы, балык болгаш туйбу заводтары, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, «Тудуг кезектери» комбинат, пиво заводу, эът комбинады ышкаш коллективтер бар.

АЖЫЛ-ХЕРЕКТИҢ байдалын болгаш ооң түңнелдериниң шугумчулелчик ёзу-биле анализтеп көөрге, чамдык бүдүрүлгелер курлаавырларны чедир ажыглаваан болгулаар. Чиг-эттиң, материалдарның, ылаңгыя цементиниң четпези чамдык бүдүрүлгелерниң план күүседиринге таарымча чок болганында. Ынчанмыже ажыл-агыйжы чамдык удуртукчулар, партия организациялары ону «боттуг чылдагааннар» деп сылдаглааш, айыттынган хемчеглерниң күүселдезинге шудургу ниициативазын илеретпейн, курук планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чугаа чокка күүседиринче боттарының коллективтериниң күжүн мобилизастап шыдаваан.

СЭКП хоорkomунуң бо чылдың сентябрьда болган пленуму капитал тудугда байдалдың дугайында айтырыгны чугаалашкан. Тудугжуларның чедип алган эки түңнелдерин демдеглевишаан, пленум кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, капитал тудуунуң программазын амыдыралга бүрүн боттандырарынга шаптыктап турар четпестерни чайладырынче угландырган. Хоорайның тудуг организациялары бо чылын кол фондуларны ажыглалга киирер планын күүседип шыдаваан. Планнаттынган капитал салышкынын четче шиңгээдип албаан. Сөөлгү үеде «Кызыл тудуг» тудуг эргелели, 48-ки тудуг эргелели ышкаш коллективтер бодунуң аргаларынга мракта-ла чедир ажылдавайн турар. Ол ышкаш «Кызыл үлетпүр тудуг» тудуг эргелели, хоорайның тудуг септелге эргелели тудуг-монтаж ажылдарының планын база күүсетпээн.

Тудуг организацияларында улуг курлавырлар бар дээрзин пленум демдеглээн. Хамыктың мурнунда күш-ажылды организастаарын экижидеринин, техниканың ажыл чок анаа турарын, ажыл шагы үзер чорукту эвээжедиринин, ажылга мурнакчы дуржулганы нептередириниң эргежок чугулазын аңаа демдеглээн. Ол ышкаш пленум күштерни болгаш акша-хөреңгини быдарадыр чорукту шиитпирлиг эдерин, капитал салышкынының ажыктыын бедидерин, тудугнуң дорудар хуусаазын кызырарын онза чугула деп айыткан. Тудуг коллективтеринде бүгү партийжи политиктиг ажылды хүннүң сорулгалары-биле сырый холбаштырып, тудугжуларның күжүн СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуурунче мобилизастаар херек.

АМГЫ үеде бүгү партияда ышкаш, хоорайның партия организацияларында отчёттар болгаш соңгулдалар коммунистерниң бедик идепкейи-биле, шугумчулел болгаш ботшугумчулелдиң адаа-биле эртип турар. Отчёт илеткелдерде болгаш коммунистерниң саналдарында ажыл-агый база культура тургузуушкунунуң талазы-биле партияның болгаш чазактың Директиваларын, доозукчу чылда алган социалистиг хүлээлгелерни күүседириниң талазы-биле айтырыглар кол черни ээлеп турар. Ол ышкаш партийжи организастыг болгаш политиктиг ажыл, хөй-ниитиниң амыдыралынга коммунистерниң киржилгези дээш ышкаш айтырыгларже база-ла улуг кичээнгей салдынып турар. Хуралдар колдуунда-ла принципиалдыг, ажыл-херекчи шугумчулелдиң болгаш ботшугумчулелдиң байдалынга эртип турар.

Ынчанмыжежок чамдык партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга шиитпирлер күүселдезиниң, коммунистерниң шугумчулелдерин болгаш саналдарын амыдыралга канчаар боттандырып турарының дугайында анализти кошкак кылып турар. Ол ышкаш ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демиселдиң, камналга чурумун күштелдирериниң айтырыгларынче кичээнгей база кошкак.

Тоску беш чылда чедип алдынган дуржулганы ханызы-биле анализтээринге, партийжи иштики ажылды улам ынай сайзыраңгайжыдарынга, партия организацияларының организакчы болгаш политиктиг бүгү ажыл-чорудулгазының ажыктыын бедидеринге отчёт-соңгулдалыг хуралдар дээштиг салдарны чедирген турар ужурлуг. Ооң-биле кады калбак шугумчулелге болгаш ботшугумчулелге үндезилээш, ажылдың түңнелдерин, моон соңгаарғы сорулгаларны ажыл-херекчи принципиалдыг ёзу-биле чугаалажыр кылдыр отчёт-соңгулдалыг хуралдарны эрттирери эргежок чугула.

Найысылал Кызылдың партия организацияларының удуртулгазы-биле ажылчы чоннар социалистиг хүлээлгелерни алдарлыы-биле күүседир база СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң үүле-херээнге боттарының бүгү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгазын бээр дээрзинге чигзиниг турбас.

В. ДОБРОМЫСЛОВ,

СЭКП Кызыл хоорkomунуң бирги секретары.

ПРОПАГАНДИСТ

Политөөредилге

Тыва авиабүдүрүлгениң улуг бортмеханиги Василий Георгиевич Верещагин мында хоочуннарның бирээзи. Ол 15 чыл дургузунда могаг-шылаг чок ажылдап, арга-дуржулгазын аныяк авиаторларга дамчыдып келген.

В. Верещагин — марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколаның пропагандизи. Ооң чорудуп турар школазында бо чылын үжен ажыг кижи хаара туттунган болгаш чаа өөредилге чылын организастыг эгелеп, баштайгы кичээлдерни бедик деңнелге солун кылдыр эрттиргеннер.

ЧУРУКТА: В. Верещагинниң ээлчеглиг кичээл эрттирерингe белеткениин орары.

Х-К. МОНГУШТУҢ фотозу.

Х А Р Ы   У Г Д А

Өвүр районнуң партийжи өөредилге системазының политиктиг болгаш экономиктиг школаларында, теоретиктиг семинарда бо чаа өөредилге чылында шупту 542 дыңнакчы хаара туттунган. Районда ниитизи-биле 31 школа, теоретиктиг семинар ажылдап турар.

Районнуң төвүнге-даа, ажыл-агыйларга-даа политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге октябрь 1-ден эгелээн. Хандагайты ортумак школазында теоретиктиг семинарның (пропагандизи В. Лопсан-Серен), районнуң сан-хөө килдизиниде марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколаның (пропагандизи Ч. Сат) база эмнелгеде «СЭКП—коммунистиг ниитилелдиң организакчы болгаш удуртукчу күжү» деп курстуң (пропагандизи З. Шаалы) дыңнакчылары идепкейлиг чыглып, баштайгы кичээлдерни бедик организастыг деңнелге эрттиргеннер. Ол ышкаш «Торгалыг» совхозтуң төвүнде, Чоза, Кара-Тал хой-жу бригадаларда организастаттынган экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаларда (пропагандистери С. Седен, Д. Кара-Сал, Т. Сандан) кичээлдер база организастыг эрткен.

(Бистиң корр).

СЭКП-ниң удавас болур XXV съездизинге холбаштыр лекциялар, илеткелдер болгаш беседаларның

ЧИЖЕК ТЕМАТИКАЗЫ

1. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң амыдыралга боттаныышкыны —коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле бурунгаар улуг базым.

2. Чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң амгы үе-чадазының онзагай чүүлдери болгаш партияның экономиктиг политиказының кол угланыышкыннары.

3. Тоску беш чылды чедиишкинниг доозары — 1975 чылдың кол политиктиг болгаш экономиктиг сорулгазы.

4. Совет кижилерниң амыдыралының чаагай байдалын улам экижидери — партияның экономиктиг политиказының эң кол сорулгазы.

5. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидеринче угланган сорулгазын партияның болгаш Совет чазактың боттандырып турары.

6. Тоску беш чылда аар индустрияны чедиишкиннig хөгжүткени — ССРЭ-ниң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынга чугула салыышкын.

7. Көдээ ажыл-агыйны комплекстиг, үр хуусаалыг хөгжүдериниң программазын боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазы.

8. Ниитилел бүдүрүлгезин бүгү тала-биле интенсификастаары болгаш ооң ажыктыын бедидери — чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң кол угланыышкыны.

9. Амгы үеде эртем-техниктиг революция болгаш партияның экономиктиг политиказы.

10. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, ажыл-агыйны эргелеп башкарарының аргаларын сайзыраңгайжыдары — амгы үеде экономика тургузуушкунунуң кол-кол бараалары.

11. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдары — партияның экономиктиг политиказының чугула угланыышкыны.

12. Социалистиг чарыш — экономика тургузуушкунунуң дээштиг методу, массаларның социал идепкейин бедидериниң аргазы.

13. Улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга ажылдың шынарын бедидери — экономиктиг хөгжүлдениң үндезин айтырыы.

14. Бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл, сагылга-чурумну болгаш организастыг чорукту бедидери — улус ажыл-агый планнарын күүседириниң эргежок чугула негелдези.

15. Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң төөгүлүг туружу болгаш кол-кол онзагай шынарлары.

16. Совет улус — кижилерниң чаа төөгүлүг ниитилежикээ.

17. Ажылчын аңгы — совет ниитилелдиң кол күжү.

18. ССРЭ-ниң улустарының чайыралы болгаш акы-дуңмалыышкы чоруу—ниитилел депшилгезиниң күчүлүг дүргедедикчизи.

19. Совет бүгү-улусчу күрүне — ёзулуг демократияның боттаныышкыны.

20. Ажылчы чоннарны ниитилел херектерин эргелеп башкарарынче калбаа-биле хаара тудары — социалистиг демократияның, сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң бүгү политиктиг системазының чарылбас онзагай чүүлү.

21. Ажылчы чоннарның идейлиг бүзүрелин, политиктиг медерелин бедидери — коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле бурунгаарлаашкынның чугула негелдези.

22. Амгы үе-чадада СЭКП-ниң идеологтуг ажыл-чорудулгазының чугула айтырыглары.

23. Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы — тайбыңның болгаш социал депшилгениң политиказы.

24. Социалистиг дем каттыштырылгазын улам быжыглаары болгаш хөгжүдери — амгы делегей хөгжүлдезиниң чугула фактору.

25. Социалистиг экономиктиг интеграция — экономиктиг күчүнү бедидериниң, акы-дуңма чурттарны улам чоокшулаштырарының быжыг үндезини.

26. «Соок дайындан» делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче эргилде — делегей ареназынга күштерниң чаа деңзигүүрүнүң түңнели, Тайбың программазын боттандырар дээш СЭКП-ниң демиселиниң чаагай түңнели.

27. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хурал —делегей ужур-дузалыг улуг болуушкун, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының чаа үе-чадазының эгези.

28. Ниити-европа Чөвүлел хуралының чедиишкиннig доозулганы — Европага айыыл чок чорук болгаш быжыг тайбың дээш СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң, акы-дуңма социалистиг чурттарның чайгылыш чок демиселиниң түңнели.

29. Совет-америк харылзааларны хөгжүдери — делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының чугула фактору.

30. Совет Эвилелиниң чепсегленииишкинни эңдере бүдүрериниң кызыгаарлаары дээш, чепсегленииишкинни бүгү-нити болгаш бүрүн дужурери дээш демисели.

31. Бистиң чуртувустуң күчү-күжүн улам сайзырадыры —ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг туружун быжыглаарының быжыг үндезини.

32. Капитализмниң нити кризизиниң ханылааны болгаш амгы үе-чадада ооң бүгү чөрүлдээлериниң чидигленгени.

33. Тайбың кожа-хелбээ доктааашкын болгаш делегейниң революсчу шимчээшкининиң хөгжүлдези.

34. СЭКП-ниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви база сырый каттыжыышкыны дээш демисели.

35. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынының үезинде идеологтуг демиселдиң онзагай чүүлү.

36. Ийи делегей — амыдыралдың ийи овур-хевири.

37. СЭКП — совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш организакчы күжү, совет улустуң политиктиг баштыңчызы.

38. Коммунистиг партияның ролюнуң улам өзүп турары — социалистиг ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар боттуг чүүлү.

39. Партия биле чоннуң чаңгыс эви — коммунизм тургузуушкунунга бүгү чедиишкиннерниң шиитпирлиг негелдези.

40. СЭКП-ниң социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга арга-дуржулгазының делегейге ужур-дузазы.

41. СЭКП-ниң XXV съездизин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле төлептиг уткууру — совет кижи бүрүзүнүң патриоттуг хүлээлгези.

(«Агитатор» журналдан).

Бо чурукта Кызыл хоорайның «Детский мир» магазининиң мурнакчы садыгжызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Валентина Оюн-дур. Бо аныяк кыс беш чыл бурунгаар ортумак школаны дооскаш, садыгжы болуп ажылдап эгелээн.

Ол үениң дургузунда ажылдавышаан өөренип тургаш, Красноярск хоорайның садыг техникумун бот-өөредилге-биле дооскан. Валентина Оюн ам магазинниң идик садар салбырының эргелекчизи. Аныяк специалист ажылынга кызымак, садып алыкчылар-биле эптиг-ээлдек, бедик мергежилдиин көргүзүп турар.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ТЕХНИКАДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

ТИРАСПОЛЬДУҢ БИЧИИ ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯЛАРЫ

Тираспольдуң «Электромаш» заводунда бүдүрүп эгелээн синхроннуг генераторларның күчүзү—чеди чүс киловатт. Дизельдер-биле кады бөлүктээн ол машиналарны ырак черлерде тудугларга, ыяш белеткээр черлерге, геология экспедицияларынга көжүрүп чоруур электростанциялар кылдыр ажыглап турар. Ындыг генераторларның баштайгы бөлүүн Байкал-Амур магистралының тудугжуларынче чорутткан.

Чавыс вольтулуг болгаш бедик вольтулуг кылдыр бүдүрүп үндүрүп турар ол чаа генераторнуң ажыктыг кылдыныының коэффициентизи улуг, деңзизинге онаажыр күчүзү делегейниң эң дээре үлегер-майыктарындан артык.

Беш чылдың эрткен чылдарында Тираспольдуң электромашина тудугжулары көжүп чоруур бичии электростанцияларны бир муң беш чүс хирени бүдүрүп үндүрген. Оларның нити күчүзү миллион киловатт болган.

Тирасполь,
Молдав ССР.

(СЭТА-ның корр.).

КАМНАЛГАЛЫГ АГРЕГАТТАР

Агым суглар сордурарынга херек херекселди Воронежтиң «Водомашоборудование» заводунуң коллективи бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Ындыг агрегаттарны бистиң чуртувуска бир дугаарында бүдүрүп турары ол.

Электромотор болгаш насос чонка тырып каан агаарның дузазы-биле чээрби кубометр сугну ийи чүс метр чедир черге 11 метр бедикке чедирип болур. Автоматтыг режим ёзугаар ажылдаар ындыг агрегаттарның ажылдаары ынанышттыг, камналгалыг болгаш дыка таарымчалыг.

Воронеж.

(СЭТА-ның корр).

ДЕПУТАТТАР ЧЫЫЖЫ

Эрзин көдээ Совет баш удур көрдүнген план ёзугаар депутаттар өөредилгезин организастап эрттирген. Аңаа аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге дагдыныкчыларының ролюнуң дугайын ВЛКСМ Эрзин райкомунуң секретары А. К. Монгуш чугаалаан. Көдээ Советтиң күүском даргазы Т. Н. Саая доктаамал комиссияларның ажылы-биле депутаттарны таныштырган. ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында илеткелди көдээ күүском секретары Х. Д. Ондар кылган.

Илеткелдер соонда депутаттарның округтарга ажыл-чорудулгазының дугайында депутаттар эштер Н. Найдын, Р. Натсак, К .Чамзырын, К. Има оларның дуржулга солчулгазы болган.

Эрзин көдээ Советте 25 депутат бар. Олар район Советиниң 11 депутаттары-биле каттышкаш, шупту 5 депутаттар бөлүүн тургузуп турар.

Депутаттарның дуржулга солчулгазынга Н. Найдын бодунуң округунга ажыл-чорудулгазын чугаалаан. Ооң округунда 11 өреге, 18 соңгукчу бар. Олар 32 солунну болгаш журналдарны чагыдып алган. Депутат Н. Найдын соңгукчулар-биле хүн бүрүде доктаамал харылзаалыг. Оларның кижи бүрүзү-биле беседаларны чорудуп турарының, хөй-нити ажылдарынга киржилгезиниң дугайын чугаалап берген.

Депутаттар К. Чамзырын, К. Има олар соңгукчуларынга үргүлчү барып, ылаңгыя арагага хандыкшыыр, чурум үрээр кижилер-биле удаа-дараа чугаалажып турарын дыңнаткан.

Бо чылын бир дугаар соңгуттурган аныяк депутат Р. Натсак бодунуң округунда өг-бүлелерниң амыдырал, ажыл-херээн өөренип көөр талазы-биле ажылын чижектерге киирип тургаш чугаалааш, чамдык ажылдарның кылдынгаазын демдеглээн.

Семинарның киржикчилери пенсионер С. С. Чымбаның чугаазын улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Чыыш соонда шашки, шыдыраа, даалы талазы-биле оюннар болган. Изиг чем аймаа саткан буфет база ажылдап турган.

Х. ОНДАР,

Эрзин көдээ Совет күүскомунуң секретары.

БИСТИҢ КОЖАВЫСТА

Даг-Алтай автономнуг областың Майминск районунуң Карасук фермазының инек кадарчылары саар инектерни дүн-хүн иштинде кадарып турар. Эни өттүг черлерге малды ынчаар кадарарга элбек сүттү берип, ооң деңгел-күжү база экижиир.

Сергей Петрович Барбаяков инек кадарга-ла үш чыл болган. Аныяк малчын саар инектер кадарып чорда И. Кондратов ону чурукка тырттырган.

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: революсчунуң ады-биле

1905 чылдың декабрьда Москвага болган тура-халыышкынның удуртукчуларының бирээзиниң ады-биле адаан — Федор Мантулин аттыг шаңналды СЭКП-ниң Кореневск райкому тургускан. Ону эң тергиин механизаторлар бригадазынга тыпсыр.

1905 чылдың тура халыышкынының уезинде Ф. М. Мантулин Пресняга болган тулчуушкуннарга маадырлыы-биле тулчуп турган дайынчы ажылчын дружинаны командылап турган. Ол маадырны Семенов полугунуң отряды тудуп алгаш, адып өлүрген.

Ооң төрүттүнген черинде — Курск областың Кореневск районунуң Краснооктябрское суурунда кудумчуну ооң ады-биле адаан, а кедээ клубтуң бажыңында тураскаал самбыраны аскан.

УКРАИНА: огород хуулгаазыны

Донец областың Великоновоселовск районунда XVIII партсъезд аттыг совхозтуң чер ажылдыглары моон мурнунда черле болуп көрбээн дүжүттү өстүрген. Аныяк садтың олуругларының аразынга улуг инекдаштар экпеп салып каан ышкаш апарган. Ол дээрге мал чеминге хереглээр тыквалар-дыр, оларның деңзизи бежен килограмм чедип турар.

«Стофунтовая» деп сорттуң тыквазын ажаап алырда ийи кижи безин көдүрери берге. Ындыг кайгамчык улуг хуулгаазын тыкваларны канчап ажаап алганыл? Орук кыдыынче чууктап үндүрүп алгаш, үш кижи аргажып тургаш, машинага арай боорда чүдүрүп ап турган. Тыкваның дүжүдү планда көрдүнгенинден беш катап хөй болган. Ол гектардан-на 500 ажыг центнер, а бир чамдык черлерге — муң центнер чедир дүжүт берген. Бир ындыг тыква-ла ам хүнде дөрт инекке четчир.

КИРГИЗИЯ: „ырлаар ине“ клуб

Аныяк шеверлерниң «Ырлаар ине» деп клуву үстүкү класстарның уругларынга аажок сонуурганчыг апарган. Ол клуб Тянь-Шань районунуң Куйбышев аттыг ортумак школазында ажыттынган, ында уруглар каастап даараарынга өөренип турар.

Школаны шефтеп турар Куйбышев аттыг колхоз ол клубтуң мастерскаяларынга даараныр машинкаларны, херекселдерни, пөстерни болгаш өске-даа материалдарны садып берген. Аныяк шеверлер национал чаңчылдарны, кылган чүүлдерин чон аажок үнелеп турар улусчу уран-шеверлерниң кылган ажылдарын өөренип турарлар.

Нарын областың дөртен ажыг школаларында база ындыг клубтар тургустунган.

ГРУЗИЯ: көдээ ажылишчилерге тураскааткан

Грузияның алдарлыг чурукчулары Маргарита биле Шота Метревелилерниң чогаалдарының делгелгези грузин көдээ суурнуң ажылишчилери-биле, оларның ажылы, дыштанылгазы, сонуургалдары-биле таныштырар.

Делгелгеде 120 ажыг ажыл бар. Ол дээрге — чурукчу мастерлерниң виноград, шай, сад өстүрүкчүлери-биле ужуражыышкыннарының түңнели-дир. Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Тамара Купунияның чуруу, «Чаа Самгориде», «Дуржулга участогу», «Күс», «Хойжулар чаа солун номчуп тур» болгаш оон-даа өске чуруктар ында делгеттинген.

Метревелилерниң ажылдарын Грузияның үлетпүр бүдүрүлге черлеринге база делгеп көргүзүп турар.

СЭКП обкомунда

Уругларның болгаш херээженнерниң кадыының камгалалынче доктаамал кичээнгей

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу «Тыва АССР-де уругларның болгаш херээженнерниң кадык камгалалының байдалының база ону улам ыңай экижидер хемчеглерниң дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салышкынының ачызында республикада кадык камгалалы улам ыңай хөгжүп, уругларның болгаш ие-чаштың кадыын камгалаар талазы-биле хемчеглерни боттандырып турар. Чүгле тоску беш чылдың дургузунда 400 орунну эмнелге-профилактиктиг албан черлерин ажыглалга киирген. Районнарның хөй нуруузунда эмнелгелерни эде дерип, ажыткан, олар уруглар салбырлар-лыг ажылдап турар. Уругларга сүт бээр 9 кухняны ажыткан. Он муң ажыг иелер күрүнениң дузаламчызын ап турар, он үш муң хире уруглар школа назы четпээн уруглар албан черлеринге хаара туттунган.

Оон-биле кады СЭКП обкомунуң бюрозу уругларның болгаш херээженнерниң кадыының камгалалында четпестер бар дээрзин демдеглээн. Республиканың Кадык камгалал министерствозу херээженнерге болгаш уругларга тускайжыткан дуза чедирер база профилактиктиг ажылдың деңнелин бедидер хемчеглерни четпес боттандырып турар. Көдээ черлерде уругларның чүгле 17 хуузу эмчилерниң доктаамал хайгааралында алдынган. Ылаңгыя Улуг-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарда уругларның кадыын камгалаар талазы-биле ажылда улуг четпестер бар. Ынчалзажок СЭКП райкомнары, район Советтериниң күүскомнары, Кадык камгалал министерствозу уругларны эмнээриниң талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн турар. Садыг министерствозу, респотребсоюз, Чырыдыышкын министерствозу, школаларның интернаттарында база школа назы четпээн уруглар албан черлеринде уругларга амданныг, хоолулуг чемни организастаар айтырыгны кошкак шиитпирлеп турар. Облпрофчөвүлели, Чырыдыышкын министерствозу пионерлерниң санаторийлиг лагерьлериниң база уруглар санаторийлериниң четкилерин калбартырынче четпес кичээнгей салып турар.

Хөй-хөй бүдүрүлгелерде, колхозтарда болгаш совхозтарда ажылдап турар херээженнерниң күш-ажылының байдалын экижидер база камгалаар талазы-биле ажылды кошкак тургускан. Чижээ, чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелеринде 150 ажыг херээженнер котельнаяларда одакчылап, хөмүр-дашты хол-биле дажыглап, кандыг-даа механизация чок байдалда ажылдап турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказында, Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадында, тууйбу заводунда болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде чырыкты экижидер, дааш-шимээнни чидирер, хоралыг доозуннарны эвээжедир хемчеглерни четпес боттандырып турар. Даараныганың «Чечек» фабриказында, «Тыва кобальт» комбинаттың төп электри станциязында, № 48 тудуг эргелелинде, районнарның тудуг-септелге участоктарында болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде хөй-хөй херээженнер ажылдап турар, ынчалзажок оларның санитарлыг амыдыралынга холбашкан бажыңнар, өрээлдер чок. Бүгү тудуг организацияларында ажылдап кедер тускай хептерни чуурун организаставайн турар.

Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу, партия райкомнары, райкүүскомнар көдээ ажыл-агыйда, ылаңгыя мал ажылында херээженнерниң күш-ажылының байдалын экижидер талазы-биле хемчеглерни четпес ап турар. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин, Өвүр районнарның фермаларында эң бөдүүн механизация безин тургустунмаан. Хөй-хөй ажыл-агыйларда херээженнерниң эмчи шинчилгезин организаставаан.

Партияның Кызыл хооркому, чамдык райкомнар, район болгаш хоорай Советтериниң күүскомнары кадык камгалалының тудуг объектилеринде ажылды четпес удуртуп турар. Ол сорулга чарыгдаары-биле тускайлаттынган акша-хөреңгини чыл санында чедир шиңгээдип албайн келген.

СЭКП обкомунуң хүлээп алганы доктаалда херээженнерниң кадыын болгаш күш-ажылын камгалаарының дугайында хоойлуну бүдүрүлгелерниң, организацияларның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары хажык чокка сагаан турарын, школа назы четпээн уруглар албан черлерин, фельдшер-акушер пунктуларын, пионер лагерьлерин тударынга ажыл-агый организацияларының акша-хөреңгизин калбаа-биле киириштирерин хандырарын кадык камгалал органнарынга, министерстволарга база ведомстволарга хүлээткен.

1976—1980 чылдарда школа назы четпээн уруглар албан черлерин тударының болгаш алгыдарының дугайында айтырыгны 1976 чылдың январь 1-ге чедир шиитпирлээрин айыткан. Бай-Хаакта, Эрзинде район эмнелгелериниң база Кызылда санэпидстанцияның тудуун дүргедедирин «Тыва көдээ тудуг», «Тыва септелге тудуг», «Тыва тудуг» трестеринге дааскан.

Облпрофчөвүлели министерстволар, ведомстволар-биле кады бүдүрүлгелерге, организацияларга күш-ажыл камгалалының, 1976—1980 чылдарда санаторийлиг кадыкшылга талазы-биле хемчеглерни экижидериниң комплекстиг планнарын, а ол ышкаш күш-ажыл камгалалын эртемге үндезилеп организастаарын нептередир планнарны ажылдап кылып тургаш, херээженнерниң күш-ажылының камгалалының болгаш медицина хандырылгазының айтырыгларынче онза кичээнгейни салыр. Чырыдыышкын министерствозу школа назы четпээн уруглар албан черлериниң четкилерин улам ыңай калбартып, оларның ажылын экижидер, школаларга, интернаттарга, яслилерге база садиктерге санитар-гигиена байдалын экижидер талазы-биле хемчеглерни алыр ужурлуг. Көдээ ажыл-агый министерствозу колхозтарның болгаш совхозтарның акша-хөреңгизиниң күзели-биле чаңгыс аай хевирлиг фельдшер-акушер пунктуларын тударын, сүт кухняларынга бажыңнарны тускайлап бээрин беш чылдың планынга киирген турар хүлээлгелиг. Херээженнерниң күш-ажылын чиигедиринге, оларның ниити культуразын бедидеринге база бүгү талалыг болбаазыралынга таарымчалыг байдалды тургузар төлээде, Чуртталга-коммунал ажыл-агый болгаш Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволары чуңар-бажыңнарның, хеп чуур база баш даарар черлерниң, ательелерниң, чоннуң амыдырал хандырылга комбинаттарының ажылын улам экижидер ужурлуглар.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому база райкомнар, хоорай болгаш район Советтериниң күүскомнары эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң ажылын, уругларның болгаш ие-чаштың кадыының камгалалын, бүдүрүлгеде херээженнерниң күш-ажылының байдалын экижидериниң айтырыгларын доктаамал контрольга алыр хүлээлгелиг.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

НАЙЫРАЛДЫ УЛАМ ХАНЫЛАДЫРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Делегейниң солуннары, телевидениези болгаш радиозу Москвага болган совет-вьетнам чугаалажыышкыннарже улуг кичээнгейни салып турар. Ол чугаалажыышкыннарның чүректиң ханызындан, ак-дуңма ёзузунуң эп-сеткил каттыштырылгазы-биле боол эрткенин олар демдеглеп турар. Солуннар эң-не көскү черлеринде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш ВАП ТК-ның Бирги секретары Ле Зуанның Кремльге хүлээп алыышкынга чугааларының дугайын тайылбырлап бижип турар.

ВДР-ниң партия-чазак төлээлериниң Совет Эвилелинге аян-чоруунуң, совет удуртукчулар биле вьетнам партия-чазак төлээлериниң аразынга чугаалажыышкыннарның дугайын ВДР-ниң төп солуннары болгаш найысылалдың «Ханой мой» дээр солуну-даа дыка делгереңгей-биле бижип турар.

Ол солуннар аян-чорук дугайында Москвадан медээлерни болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш өске-даа совет удуртукчуларның ВАП ТК-ның Бирги секретары Ле Зуанга баштаткан Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының болгаш ВДР-ниң чазааның төлээлери-биле чугаалажыышкын кылып турарын көргүскен чурукту парлаан.

Польшаның солуннары Л. И. Брежневтиң болгаш Ле Зуанның чугааларын «Быжыг болгаш бузулбас найырал», «Бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарын ёзугаар» деп эгелер-биле парлаан.

ГДР-ниң «Нойес дойчланд» болгаш өске-даа солуннары Москвага болган совет-вьетнам чугаалажыышкыннарның ак-дуңма ёзузу-биле найыралдыг, сырый каттыжыышкынныг болганын демдеглээн. Совет коммунистерге, бүгү совет кижилерге Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырары дээрге моон-даа соңгаар чүректиң болгаш угаан-бодалдың-даа херээ боор артпышаан, СЭКП-ниң болгаш совет улустуң интернационализмниң принциптеринге чайгылыш чок шынчызының көргүзүү болурунуң дугайын Л. И. Брежневтиң демдеглээнин «Нойес дойчланд» солун бижээн.

Венгр «Непсабадшаг» солун совет-вьетнам найыралдың улам быжыгып турарын демдеглээн.

Чехословакияның солуннары «Ак-дуңма ёзузунуң харылзаазы быжыккан», «Өндүр-чаагай эчис сорулга дээш кады демисел», «Совет-вьетнам кады ажылдажылга ханылап турар»—деп эгелер-биле совет-вьетнам чугаалажыышкыннарның канчаар эрткениниң дугайын бижип турар.

Совет-вьетнам чугаалажыышкыннар бот-боттарын ыяк билчиринин, чүректиң ханызындан, эш-хуузунуң ёзузу-биле эрткенин француз «Юманите» солун бижээн. Вьетнам моон-даа соңгаар бүгү талалыг совет дузаламчыга идегеп болурун Совет Эвилелиниң быжыы-биле бүзүреткенин ол солун айыткан.

Индий-Кыдаттың улустарының херектеринге даштыкыдан холгаарлаашкынны соксадыры, Вьетнамның тиилелгези, а ол ышкаш Лаостуң база Камбоджаның патриоттарының-даа тиилелгелери бүгү Азия дипке политиктиг байдалды чогумчалыг болдурарынга болгаш быжыг тайбыңны тургузарынга идиглиг болурунуң дугайында Л. И. Брежневтиң бодунуң чугаазында айытканын «Эко» солун бижээн. Ол ышкаш Франс Пресс агентилел база-да ындыг бодалды илередип, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чугаазының допчулалын дамчыткан.

(СЭТА).

Кады ажылдажылганың эрге-ажыктарынга

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндия Республиканың Президентизи У. К. Кекконен октябрь 29-та Совет чазак делегациязының баштыңы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Кириллинни хүлээп алган.

Найыралдыг байдалда эрткен беседа үезинде, Совет Эвилели биле Финляндияның аразында эртем-техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырының айтырыгларын чугаалажып көрген.

Беседага ССРЭ-ниң Финляндияда элчини В. С. Степанов киришкен.

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «Финляндия» деп конгресстер ордузунга «Финляндия биле Совет Эвилелиниң аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылганың дуржулгазы болгаш ниити-европейжи кады ажылдажылга» дээр темага симпозиум ажыттынган.

Ийи чурттарның аразында эртем-техниктиг кады ажылдажылга ажыктыг болгаш үретүңнелдиг болган. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың шиитпирлериниң үндезининге амгы үеде ийи чурттарның болгаш бүгү Европа күрүнелериниң аразында кады ажылдажылганы хөгжүдеринге таарымчалыг перспектива тургустунган деп, ажыдыышкын үезинде чүве чугаалааш, Финляндияның даштыкы херектер министри О. Маттила демдеглээн.

Совет Эвилели биле Финляндияның аразында кады ажылдажылганың хөгжүлдезинге симпозиум чугула болуушкун болур деп, бодунуң чугаазынга В. А. Кириллин тодаргайлаан.

ГФР-ДЕ ДЕЛГЕЛГЕДЕ ССРЭ-НИҢ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

Майнда Франкфурт. Делегейниң чаңчыл апарган автоделгелгезинге «Жигулилерниң», «Ладаның», «Москвичилерниң» сөөлгү хевирлерин делгээн совет павильонну аңаа барган кижилер дыка сонуургап турганнар. Аңаа 27 чурттан бир муң хире фирмалар киришкен.

Совет «Лада» деп машинаны Барыын Германияда улам улуу-биле сонуургап, калбаа-биле хереглеп турар. Ол машиналарны 1974 чылда ГФР-же үндүр садып эгелээн. Бо чылын оларны оон барык беш катап хөйнү ынаар чоруткан.

ЧУРУКТА: совет автомобильдерни делгээн черде.

А. УРБАННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Г. Шмидт Пекинде

ПЕКИН. (СЭТА). КУР-нуң чазааның чалааны-биле ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт Пекинде албанның аян-чоруун кылып чеде берген.

Аңаа холбаштыр «Жэньминь жибао» солун ГДР-ге хамаарыштыр нүгүлдүг материалды парлааш, социалистиг немец күрүне —Герман Демократтыг Республиканың херек кырында бар боор турарының факт-барымдаазын тооп көрбейн турарын айыткан.

Хельсинкиге ниити-европа Чөвүлел хуралының соонда «тайбың тургустунмаан» болгаш «делегейниң чаа дайынының үнүп кээп болурунуң айыылы улам улгадып турар» дээрзин ол чүүлде бадыткаан. «Жэньминь жибао» солун НАТО бөлүгленишкинин улам быжыглаар херек деп биживишаан, «эң улуг күрүнениң» талазындан кыжаныышкынга удурланыры-биле Барыын Европаның чурттары «каттыжыышкынын күштелдирип, «камгалалын» дыңзыдар ужурлуг деп айыткан.

Ол кыдат солунунуң бо чүүлү социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазынга удур демиселди күштелдиреринче, делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырлыышкынның соксадырынче кыйгырыг-биле долдунган.

НҮГҮЛДҮГ ШУУГААЗЫН

БЕРЛИН. (СЭТА). Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында ГДР биле ССРЭ-ниң аразынга чоокта чаа ат салган керээ дугайында Пекинниң «Жэньминь жибао» солунунга хоозун, нүгүлдүг чүүлдү парлааны-биле холбаштыр ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер аңаа КУР-нуң ГДР-де элчинин хүлээп алган. АДН агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, «Жэньминь жибаонуң» тайылбыр чүүлүнде кирген нүгүлдээшкиннерни О. Фишер шиитпирлии-биле буруу шапкан. Ол болгаш ындыг утказыг өске-даа чүүлдерни тускайлаң социалистиг ГДР-ниң иштики херектеринге холгаарлашпазының талазы-биле делегей эргелеринге дүүшпес, аңаа удур үүлгедиишкин кылдыр көөр апаарын ол медеглээн.

БЕРЛИН. (СЭТА). Улустар аразынга месилдежиишкин үндүрер дээш өнчүк-чөңгээлиг оралдажыышкыннарны кылып, социалистиг чурттарда тайбың тургузуушкунга бараан боор турар бүгү-ле чүүлдерни нүгүлдээр кижилерниң хоозун чулчуруушкуннарының аразындан Пекинниң үнү база катап чаңгыланып үнген дугайын «Берлинер цайтунг» солун «Соок дайынның кыпсыкчыларынга дузаламчы» деп чүүлүнге бижээн.

Делегейде «соок дайындан» дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыышкынынче төөгүлүг эргилде боор турар. Аңаа эң ылаңгыя социалистиг ГДР-ниң бот догуннап, херек кырында тургустунган чоруу болгаш идепкейлиг ажыл-чорудулгазы идигни кылган. Бөгүн ГДР дээрге бүгү делегейде калбаа-биле хүлээп көрдүнген, КНО-нуң долу эргелиг кежигүнү күрүне боор турар. Ынчалза-даа сөөлгү он чылдарның улуг өскерлиишкиннери пекинчи удуртукчуларга таарымчалыг эвес боор турарын «Берлинер цайтунг» солунунуң чүүлүнде демдеглээн. ГДР биле ССРЭ-ниң аразында чаа керээ дайын сөөлүнде үеде Европада болган өскерилделерни быжыглааның, ооң-биле кады Европада амгы кызыгаарларны быжыглаанын айтып турарынга олар муңгарап турарлар-дыр. Делегейде тайбыңны камгалаар, социализмниң төөгүлүг чаалап алыышкыннарын камгалаар талазы-биле ийи чурттуң чүткүлүн күштелдирерин керээде айытканы Пекинниң онза килеңнээшкинин болдурганы «Жэньминь жибаонуң» чүүлүнден көстүп турар.

Пекинниң удуртукчулары чавырлыышкынның эң-не реакциялыг удурланыкчылары-биле чаңгыс одурутда турарын «Берлинер цайтунг» солун айыткан. Ынчаарга Москвага ат салган ГДР биле ССРЭ-ниң аразында керээге таарышпайн турар кижилер: ССРЭ-биле бистиң эвилеливис бузулбас дээрзиниң дугайында маргылдаа чок чүүлдү билип алыр ужурлуг.

ЭКИ ЧАҢЧЫЛ ЭЛЕП ЧИТПЕС

Улуг-Хем районнуң Торгалыг суурда чурттап турар А. Чүлдүм-оолдуң 211 дугаарлыг «Шын» солунга парлаттынган. «Эки чаңчылдарны эдерзе» деп эгелиг чүүлүн номчааш, ук эш чөптүг айтырыгны көдүрүп турар-дыр деп үнелээр болгаш улам деткиир кижи-дир мен. Ынчангаш бо чүүлге хамаарыштыр бодумнуң бодалдарымны бижикседим.

Эрте-бурунгу Римниң философу Сенека дээр кижи: «Арагалаашкын дээрге, эки туразы-биле тенек аарыыры-дыр» деп чугаалаан. Ол философ эртемден ылап-ла шын сөглээн-дир.

Бистиң республиканың кайы-даа хоорайларынга болгаш районнарының колхоз, совхозтарынга, чурттакчылыг суурларынга чораащ, сиген, тараа ажаап алыышкынының изиг-түлүк кампаниязының болгаш өске-даа чугула ажылдар үезинде дүште-даа чок арагалап, ол-бо кижилерге шорлуп, ажылдаан улуска шаптык каткан ийи-чаңгыс аныяктарны бо-ла көөр боор чүве-дир. Ооң бир кол чылдагааны, мен бодап көөрүмге, чамдык комсомол, профэвилел организациялары, көдээ болгаш суур Советтериниң күүскомнары, эш-хуузунуң судтары, херээженнер чөвүлелдери, милиция органнарының ажылдакчылары аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын бедик деңнелге чорутпайн, аңаа хамаарышкан темаларга лекция, беседаларны ховар чорудуп турарында. Оон ыңай арага ижип алгаш, хөй-ниитиниң корум-чурумун каржызы-биле үрээринден аңгыда, кем-херек үүлгедиринче назы четпестерни күткүүр, харын-даа боттары кем-херек үүлгедикчилери болуп турар чамдык төлеп чок чогуур назы иштинде хамаатыларны база шыңгыы көөрү артык эвес.

Чижээ Кызылдың Подгорная кудумчузунда чурттап турар, «Тудуг кезектери» комбинаттың ажылчыны, 1955 чылда төрүттүнген В. Смирнов дээрзи 1975 чылдың август айның 22-де комбинаттың девискээринден Тусмин дээр кижиниң мотоциклин оорлаан. Ооң херээн көөрү-биле улус судунче шилчиткен. Ол ышкаш Шевченко кудумчузунда чурттап, пассажирлер АТБ-зинде чолаачылап турар 1940 чылда төрүттүнген Н. Донгак деп кижи 1975 чылдың август 28-те эзирип алгаш, кожазы Лепёшкинаның бажыңынга баргаш аңаа кыжанып турган херээн көөрү-биле улус судунче шилчиткен.

Назы четпээннерниң аразында оорланыр чоруктар көвүдеп турар апарганын айтыр херек. Кызыл хоорайда чурттап турар 1958 чылда төрүттүнген М. Бабушкин, В. Маркелов олар бо чылдың июль айның 17-де, дүнекиниң үш шакта, 29 дугаар магазинниң эжиин үрээш, июльдуң 18-тен 19-че дүнезинде Садыг министерствозунуң баазазындан 36 рубль түңнүг аъш-чем продуктуларын, Аллан-маадыр кудумчузунга автомашина иштинден хамааты Кочнева дээрзиниң ийи чемоданын, июльдуң 20-де С. Тока аттыг кудумчуда 20 дугаарлыг бажыңның соңгазын үрээш, «Романтика-3» деп маркалыг магнитофон оорлааш, шииттиргеннер. А. Безотечество (бирги АТБ-де слесарь), С. Будкеев, 1960 чылда төрүттүнген (ажылдавайн, өөренмейн турар), А. Попов (№ 10 школаның өөреникчизи) 1959 чылда төрүттүнген. Олар эрткен чайын үжээлээ сес катап автомашина оорлааннар. Оларның үүлгеткен херээн улус судунга тус-тузунда көрген. Ынчаарга 1975 чылдың тос айларының дургузунда Кызылдың эзириктер сергедир черинге элээн хөй назы четпээннер киргеннер. Оларның иштинден 22 кижи арага ижип алгаш, кем-херек үүлгеткен болуп турар. Ынчангаш ада-иелер, школа коллективтери, хөй-нийти, өске-даа хамаарышкан организациялар аныяктар, ылаңгыя назы четпээннер ортузунга кижизидилге ажылын шыңгыы күштелдирип чорудары негеттинип турар-дыр.

Эки чаңчыл элеп читпес. Аңаа аныяктар өөренир, ону уламчылап, улам сайзыраңгайжылар сорулга оларның мурнунда туруп турар.

Д. АЛЕКСЕЕВ.

ЭЗИРИК ТУРАР ЭРГЕЛЕКЧИ, ЭЭЛЧЕГ МАНААН КИЖИЛЕР

Тоску беш чылдың доозукчу чылында «Тыва» совхоз кол ажыл-агыйлардан аңгыда чүгле чурттакчы чондан 810 тонна эът садып алыр хүлээлгелиг. Күрүнеге эът садар талазы-биле план, оваалда чурттакчы чонда чок болганда, ону күүседиринге күженишкинниг организакчы ажылдар негеттинери чугаажок.

Совхозтуң мал хүлээп алыр пунктузунга чондан малдың кирери колдуунда август айда массалыг эгелээн болгаш ам бо хүннерде үргүлчүлеп турар. Бо ажыл дүрген шуудаар ужурлуг турбуже, мал хүлээп алыр пунктуда байдал дүвүренчиг. Пунктунуң эргелекчизи Ондар Өрге дээрзи ажыл үезинде хүннүң чыгыы эзирик турар. Мал дужаап келген хамаатыларны хондур, хүнзедир манадып, оларга бодунуң каржы чоруун көргүзүп турар. Ондар Өргениң арагалыг шилге ынак чоруун чамдык кижилер эскерип каапкан.

Оон аңгыда пунктуга мал дужааган хамаатылар эргелекчи О. Өргениң кажан сергээрин манаар дээш хондур-дүндүр шылап, моғаш шаг болур. Ында кижилер чемненир чер чок. Совхозтуң удуртукчулары ону билир болгаш боттары карак-биле көрүп турар хирезинде, аңаа чиир аъш-чемниг, суксун-суггаттыг буфетчигеш организаставааны четпес.

Совхоз мал дужааган хамаатыларга мал өртээн болуунуң кассазындан төлевес: күрбанк дамчыштыр хамаатыларның чурттап турар черлеринче шилчидип бээр чурумну тургузуп алган. Ону ынчаар тургусканы дыка таарымчалыг болуп турар.

Ынчалза-даа совхозтуң бухгалтерия аппарадының ажылының сулазындан, ону кым-даа хынавайн турарындан мал дужааган хамаатылар ооң өртээн ай-айы-биле ап шыдавайн турар фактылар дыка хөй. Чижээ, Чадаана хоорайның чурттакчызы Комарова август айда дужааган малының өртээн октябрь 8-ке чедир ап чадашкан. Чүге дээрге бухгалтерияга ооң дужааган квитанциязы читкен турган. «Искра» колхозтуң колхозчузу Сат сентябрьның эгезинде-ле 2 шары саткаш, оларның өртээ 900 ажыг акшаны. бижээн квитанцияны бухгалтерияга дужааган турда, ол квитанция октябрь 10-га чедир шуут тывылбаан болгаш Сат акшазын ам-даа ап чадашкан.

Оон ыңай мен боттум сентябрь 19-та дужааган шээмниң өртээн октябрь 8-ке чедир ап шыдавайн, совхоз бухгалтери Шыыраптың каржылгазы-биле Чадааның ажаалга кассазындан хынап чеде бээримге, ол илектиң өртээн Чадаана хоорайның чурттакчызы Ховалыг деп кижиниң адынга шилчидипкен болган. Ол кижи ук акшаны шагда-ла ажаалга кассазындан санажып аппарган черге таваржыштым.

Бо бүгү четпестер-биле кады О. Өргениң эзирип «алгаш, арагалыг шилдер барымдаалап ажылдаар чоруун совхозтуң дирекция черинден эдер хемчегни алырын чоп манап турар.

И. МААДЫР-ООЛ.

Бистиң календарывыс

АВЕТИК ИСААКЯН

Армян улустуң делегейге аттыг-чарлыг улуг шүлүкчүзү Аветик Исаакян 1875 чылдың октябрь 30-де Александрополь дээр амгы Ленинакан хоорайга төрүттүнгеш, 1957 чылдың октябрь 17-де мөчээн. 1885 чылын Исаакян эге школага өөренип кирген, ону дооскаштың Эчмиадзинниң шажын семинарынга өөрени берген. 1891 чылын ол-ла өөредилгезин каапкаш, ийи чыл хире болганда билиг чедип аар дигеш даштыкыже үне берген, Лейпциг университединге кирип алган. Ол дээди өөредилге черинге философия, төөгү, дыл, антропология болгаш этнография эртемнерин шаанга кирип өөренип турган. 1895 чылын төрээн чуртунга чанып келген. Бир чыл четкелек чорда, хаан чазаанга удур кылып турар ажылы дээш май айда кара-бажыңнадып алган. Бир чыл иштинде бажыңнадып келгеш, Одесса хоорайже шөлүттүрүпкен.

Одесса шөлүлгезинден үнгеш, Аветик Исаакян база катап даштыкыже үнүп чорувуткан, Швейцарияга чеде берген, Цюрих университединге чечен чогаал болгаш философия эртемнерин өөренип турган. 1901 чылын Вена хоорайдан үнгеш, Венецияга чеде берген. Ол-ла чылдың күзүнүнде Исаакян бодунуң Армениязынга чедип келгеш, үш-дөрт чыл чурттааш-ла, база катап даштыкы чурттарже үнүп каан. Шоолуг үр болбайн, чуртунга чанып келген.

1908 чылын хаан чазаанга удур херек үүлгедип каан дирткеш, Аветик Исаакян ийи удаа туттурган. Тбилисиде турар Метехтиң кара-бажыңынга суктуруп алган. Аңаа алды ай бажыңнаткаш, мун-не хосталып үнген. 1911 чылын даштыкыже дезип үнер ужурга таварышкан. Франция, Германияга дыка хөй чылдарда чурттаан, Греция, Италияны кезип шаг болган. 1936 чылдың күзүнүнде Аветик Исаакян төрээн чурту Арменияже шуут-ла чанып келген. Өлгүжеге чедир Арменияның чогаалчыларын уштап-баштап келген. 1949 чылын тергиин шүлүктер чогааткайы дээш Күрүне шаңналының дээди чергези-биле шаңнаткан. Аветик Исаакян совет литератураның хөгжүлдезинге кайгамчык улуг ажылдарны кылгылааны дээш Ленин ордени-биле ийи катап шаңнаткан.

Аветик Исаакян—делегейде сурагжаан шүлүкчү. Ооң чаңгыс «Абул Ала Маари» деп шүлүглелин безин итали, немец, орус, англи, эксперанто, еврей, япон, испан, чех, француз, венгр, болгар, серби дылдарже очулдургулаан.

Бодум дугайты Аветик Исаакянның шүлүктерин орус дылды чегей билип турар шаамдала, 1945 чылдан эгелеп номчаан мен. Кезек-кезек болгашла, чогаалдарын катап-катап номчугулай бээр ынак чогаалчыларым бар, оларның бирээзи сураглыг шүлүкчү Аветик Исаакян. Ынак чогаалчымның төрүттүнгеле 100 харлаан назынын демдеглеп тура, ооң чамдык шүлүктерин эргим номчукчуларга очулдуруп бараалгаттым.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

* * *

Ырак черже хөлзеп көшкен булут ышкаш,
Чалыы шаамның назын өйү караш диди,
Ыры-шоорну, ынакшылды, келген частыы
Чалыы чүрээм хавыын часкаш, алгаш барды.
Кадыр даглар бажындыва чааскаан үнгеш,
Кара хая баарын орта ыглаар боор мен.
Элеп-түреп, ыглап-сыктап хилезе-даа,
Эрткен өйнү эгидип аар арга чок-тур.

* * *

Амыдырал аар чүгүн чүктеп алган
Аажок улуг шак бо турган делегейи
Хензиг хылда борбаңнадыр халаңнап тур,
Хензиг хыл дээр чүве болза сүзүүм ол-дур.

* * *

Сырыннадың, кызагдаалдың оранынга
Шаанга чедир караам чажын ижип келдим.
Кажыыдалдың чажын төкпес карак болза,
Каптагайда чүү-даа чүве көрбес болур.

Арга-ыяш амыдыралын шинчилеп турар

Россияның дал ортузунда, Волга биле Барыын Двинаның ийи аразында Күрүнениң ыяш талазы-биле төп заповеднии—камгалалдыг чери туруп турар. Ооң үнүштери болгаш дириг амытаннары көвей, байлак-даа. Чүс-чүс чылдарда кижи холу дегбээн арга-ыяштары ол байлактың дугайын чугаалап турар.

Ында ортаакы широтаның дириг амытаннары база бар: адыгларны, бөрүлерни, дилгилерни, дырбактыгларны, кундустарны, кырзаларны-даа оон көрүп болур. Арга-ыяштың эң улуг амытаны—буур безин ында бар.

Дыка хөй чылдар иштинде эртемденнер чаңгыс аай экологтуг комплекстиң кезектериниң аразынга үзүлбес харылзааны шинчилеп келгеннер. Ында арга-ыяштың канчаар катап тургустунуп өзерин болгаш дириг амытаннарның сан-түңүвүң бойдустуң дүрүмүн ёзугаар канчаар өскерлип турарын хайгаарап келген.

Камгалалдыг черниң ажылдакчылары кундустарны өскээр көжүрер талазы-биле дуржулганы база чедиишкинниг кылып турар.

Ол болгаш өске-даа ындыг ажылдар эртемге болгаш практикага-даа улуг ужур-дузалыг боор турар.

ЧУРУКТА: чоону бир метр ажып турар мындыг шивилерни ол черден көрүп болур. Ол Москваның соңгу-барыын талазында барык үш чүс-хире километр черде турар. Шивилиг аргаларда дириг амытаннарның болгаш үнүш аймааның амыдыралы тудуш холбаалыг боор турар.

Бо болза цирк көргүзүглери эвес. Москвадан ырак эвесте Төп арга-ыяш заповеднигинде ол боор турар. 21 муң гектар шөлдүг ол черде он ажыг адыглар доктаамал чурттап турар. Адыгларны бойдус аъш-чем-биле четчир хандырып турар болгаш олар боттарын хостуг ап чоруурлар. Улуг араатаннар кижини оюп чоруурлар, ынчалза-даа адыг оолдары ыяш ажылагыйының ажылдакчыларын боттары сонуурган чоокшуладып турарлар.

Д. ДЕБАБОВТУҢ фотозу. ПМА.

ЧЫЛЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Делегейниң херээженнер чылынга тураскааткан эртем-практиктиг конференцияга киржири-биле акы-дуңма Моол Арат Республиканың Убса-Нур болгаш Завхан аймактарындан төлээлер республикага чораан. Моол өңнүктер — Убса-Нур аймактың Улангом хоорайда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Балжиннямын Мундуйну, ол-ла аймактың Чөөн-Хангай сумузунуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы Тугжавын Чойжилжавты, МНРП-ниң Завхан аймак комитединиң херээженнер ортузунга ажыл чорудар талазы-биле инструктору Пүрэвжавын Нямсурэнни, ол-ла аймактың Дорбелчин сумузунда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Галсанжавын Янжимааны, чолаачы Дамдигийн Батбаярны Тываның херээженнер чөвүлелиниң даргазы Б. Ш. Долчаңмаа хүлээп алган.

Ол аалчыларны республиканың херээженнер чөвүлелиниң, ооң президиумунуң, чер-черде херээженнерниң хөй-нийти организацияларының ажылы-биле таныштырган.

Моол өңнүктер партия райкомнарының херээженнер ортузунга ажыл чорудар кылдыстериниң, совет органнарның херээженнер чөвүлелдериниң ажылын үдүртүп, аңаа даянып, хөй талалыг ажылды чорудуп турарын сонуурган.

Ужуражыышкынга республиканың херээженнер чөвүлелиниң президиум кежигүннери киришкен.

Республиканың херээженнер чөвүлелиниң Хүндүлел дептеринге акы-дуңма Моолдан келген аалчыларның аттарын киирерин шиитпирлээн.

М. ДҮЛҮШ.

Спорт

ДУРЖУЛГАЛЫЫ УТКАН

Хоорайның бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының үшкү салыының онзагай чүүлү: аңаа арга-дуржулгалыг шыдыраачылар арай артык күштүүн көргүзүп, маргылдааларга багай эвес ойнап чорааның бадыткалы кылдыр боттарының удурланыкчыларын удуп алганы болур.

Пединститут башкызы Х. Ондар шыдыраага ынактарга теорияны эки билир, чидиг нарын көштер кылырынга сундулуг спортчу кылдыр санаттырып турар. Ол бо удаада сагыжынга тааржыр—хөй каап беришкиннерден тургустунган көштерни шилип алгаш, ону төнчүзүнге чедир шын тода чоруткан. Каразы-биле ойнаан Х. Ондар салыының эгезинде-ле аъдын халаска каап берип эгелээн. Ынчалза-даа ол сегит-тир дээрзин ооң аныяк удурланыкчызы эскередиртип каапш, «белекке» берген аътты мерзээн-биле адыра шалап чивейн, кыдыкы оглун көжүп каан. Нояннар солушканының соонда ак таланың дидим эвес ойнап орарын ажыглааш, кара тала удурланыкчызының ноян талазынче дорт халдап кирипкен. Тоску классчы оол бар-ла аргаларын ажыглап тургаш, камгаланырын оралдашса-даа, дуржулгалыг ойнакчы аъдын, тевезин чишке берип, караш каап беришкиннер кылганының түңнелинде В. Шапринский дүжүп берген.

Ол-ла салыгда көрүкчүлерниң кичээнгейин Л. Мохов-биле аныяк бирги разрядчы В. Заворинниң ужуражыышкыны хаара туткан. Маңаа база-ла дуржулга улуг рольду ойнаан. Мастерге кандидат мерзе талазынга ийи ажык шугум тургузуп алгаш, аңаа тергелерин бодунуң байдалынга таарыштыр көшкүлээш, кара ноян бээрынче халдаашкынын чорту күштелдирип орган. Ак таланың санаашкыны ыракшылдыг шын болганындан В. Заворин оюнуң ортузунда мерзези-биле чаңгыс кошкак көшкылгаш, ол хевээр туружу баксыраш, уттуруп каан.

Ийиги разрядчы С. Наксыл К. Саянга удур агы-биле ойнааш, быжыг туруш, шын план шилип албайн, чедимче чок халдааш, дораан-на кара таланың күштүг удур халдаашкынынга таварышкаш, хөй артык бодалар алзып, маттан чайлаар аргазы чок апаргаш, уттурганының демдээ кылдыр шагын доктаадыпкан.

Хоочун шыдыраачы М. Кенин-Лопсан бо салыгда ханы уткалыг караш оюнну көргүскен. Ол хирург К. Орус-оолдуң узун талазынче солуттунган ноянынче ак, кара тевелерге болгаш соонда ийи тергелерге үдеттирген ажык баштыг оолдары-биле күштүг базымышкынны тургуспушаан, удурланыкчызының аъдын баштай чиггеш, ооң-биле кады дүжүп бээринче албадаан.

Ол-ла салыгда Н. Онуфриев Вячеслав Бузыкаевты, М. Куулар М. Өлзей-оолду, П. Беркович, Ю. Быксвту, Ю. Белов Д. Бай-Караны, В. Моисеев В. Топулду тус-тузунда удуп алганнар.

Мастерге кандидат Л. Мохов биле бирги разрядчы К. Саян 3-3 санны алгаш, маргылдааның арткан киржикчилерин мурнай берген. Н. Онуфриев биле Х. Ондар 2,5-2,5 саннарлыг.

Д. САЛЧАК.

БАЗА БИР МАСТЕР

…Володя чазын бадырып алгаш элээн боданып турган. Бо, Тывадан ырак, Дагестан АССР-ниң Дербент хоорайынга ооң чедип алыр деп бодап чораан күзели шуут боттаныр чоокшулай берген. Бүгү Россияның «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ча адыкчыларының маргылдаазынга Владимир Сырат чедиишкинниг адып турган. Эң берге 90 биле 70 метр хемчээлдиг черлерден адарынга ол эки түңнелдерни чедип алган. Ам бир эвес ол 50 метрден 280 санны адып алыр болза, оон чүгле 30 метрден адарлы артар. Ол кончуг кичээнгейлиг адып тургаш, 288 санны адыпкан. Ам ооң хөрээ ажый берген. 4 аңгы хемчээлдиг черден аткан түң-саны ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазындан оранчок ажа берген.

Ынчангаш Сырат тыва ча адыкчыларның аразындан бир дугаарында ССРЭ-ниң спорт мастери деп хүндүлүг атты чаалап алган.

Ол маргылдаага Владимир Сырат Россияның 88 шыырак ча адыгжыларының аразындан тоску черни ээлээн.

Владимир Сырат 1960 чылда школаны дооскаш, ол-ла чылын Красноярскиниң башкы институдунче кирип алган. Институтка тургаш-ла ол гимнастика, бокс дээш оон-даа өске спорт хевирлерин өөренип турган.

Институт дооскаш, аныяк башкы Тывага келгеш, тренерлеп ажылдай берген. Ол үеден эгелээш-ле бодунуң ынак спорту ча адарын республикага нептередип эгелээн. Ол республика чайысылалында ча спортунуң секциязын организастааш, ону чорудуп турар. Бо чылдар иштинде ол боду база чаңгыс черге турбаан. 1974 чылда Россияның бирги чери дээш Ставрополь хоорайга болген маргылдаага ол ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат атты чедип алган, Ол-ла чылын В. Сырат Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң улустарының Спартакиадазының тиилекчизи болган. Спорттуң национал хевиринге РСФСР-ниң спорт мастери деп бедик атты база чедип алган. Ооң өөреникчилериниң аразында республиканың шыырак дээн ча адыкчылары Рая биле Евгений Тутатчиковтар, Кол Дэш-оол дээш оон-даа өскелер бар.

А. САНДАН,
спорт мастери.

НОЯБРЬНЫҢ СООГУ

Ноябрь айны күстүң сөөлгү айы деп санап турар-даа болза, ол Тывага агаар-бойдустуң кышкы байдалын тургузар. Ынчалза-даа агаарның хонуктта ортумак температуразының чылыгдан сооксе шилчилгези колдуунда-ла октябрь 6—14 үезинде тургустунар. Бо чылдың октябрьда шала чылыг болганындан ол шилчилге республиканың кол кезиинге 4—6 хонук озалдап, октябрь 18—19-та демдеглеттинген.

Октябрь айның дургузунда чаъс, хар эвээш дүшкен. Чөөн районнарда 1—3 см кылын, эриниес хар черни шыпкан.

Сентябрь-даа, октябрь-даа айларда чаъс, хар эвээш дүшкениниң хөрзүннүң шыгы эвээш болуп турар. Ап чоруткан хыналдаларны ёзугаар Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарда хөрзүннүң бир метрге чедир каъдында 60—70 мм, Улуг-Хем, Кызыл, Таңды районнарда — 30—50 мм, а барыын районнарның хөрзүнүнде оон-даа эвээш шык бары тодараттынган.

Ноябрьда хар база эвээш дүжер. Айда ортумаа-биле 2—10 мм хар чаар. Ол дээрге чижег-хемчээлден эвээш.

Агаарның ай дургузунда ортумак температуразы 14—18 градус соок, азы ортумак чижег-хемчээлден 1—2 градус соок болур. Ноябрьның баштайгы беш хонуунда чүгээр чылыг, хүндүс 0—5 градус, дүне — 7—12 градус соок болур. А сөөлгү он хонуунда хүндүс соок — 23—28, дүне 32—37 градус чедер. Өске үелерде хүндүс 8—13, дүне 15—20 градус соок болур.

В. Н. БАТВИНИНА,
Кызылдың гидрометобсерваториязының улуг инженер-агрометеорологу.

«Тыва кодээ-тудуг» трестиң № 585 КМК-зы Балгазын, Межегей, Кур-Чер болгаш Бай-Хаак суурларга тудугга ажылдаары-биле дашчыларны, бызаңчы-бетонщиктерни, шеверлекчи-малярларны чалап тур.

Ажыл төлевирин кылганын бәрымдаалап база шаңнаар чурум-биле төлээр, ажылдың байдалы кожүп чорууруң барымдаалааш, кол ажыл төлевиринге 30 хуузу база немей төлеп бээр. Өг-бүлелиглерни чуртталга бажыңы-биле хандырар, бот кижилер — ниити чуртталга бажыңынга чурттаар. Чаа чуртталга черинче көжери-биле холбашкан чарыгдалдарны төлеп бээр.

Бистиң адрезивис: Таңды районнуң Бай-Хаак суур, № 585 КМК, кадр килдизи.
Телефон 2-05 база 1-45.

Бистe эки, ынчалза-даа...

Бай-Тайга районнуң Шуй суурундан 7 километр черде кадыкшылга школазы бар. Бо школа 1960 чылда ажыттынган, өкпе туберкулёзундан заразан азы төрүмелиндеи аарыг, кадыы кошкак, өкпе аарып болгу дег уругларны ында эмнеп, өөредип турар.

Эрткен өөредилге чылында ол школага 0 класстан 7 чедир 163 өөреникчи хамаарышкан класстарын 100 хуу өөредилге-биле чедиишкинниг доосканы. Бо өөредилге чылында 8 дугаар класс база ажыттынган.

«Быжыг билиг, кадыкшылга —бистиң эң кол сорулгавыс!» деп школаның девизи ол.

Школа бойдустуң эң-не каас-чараш, чурумалдыг черинде тургустунган. Мында ховар болгаш эки эмнерниң кол өзээ болур ыт-кады, кышкулаа, чыжыргана дээш янзы-бүрү каттар, мөөгүлерлиг терек, дыт, хады, хадың, өске-даа ыяштар холуштур үнген арга-арыг-биле шыптынган. Ынчангаш маңаа келген өөреникчилерниң кадыкшылы барык 100 хуу экижип турар. Ооң чижээ сөөлгү үш чылдарның дургузунда 52 кижи каң кадык кылдыр сегээш, ниити билигниң ортумак школаларынче тарап чоруткулааны болур.

Школаның эмчилери өөреникчилерин ай болгаш-ла деңзилеп, хөрээниң калбаан, узап өскенин хемчээп, чүректиң согуушкунун, оларның тынныжын хынап турарлар. Бир-тээ мында кадыы кошкак уруглар турар болганда, оларны бедик калорияпыг, чиик болгаш дүргэн шиңгээттинер, эки шыпарлыг янзы-бүрү чемнер-биле хандырып келген. Час, күс ышкаш үеде чырыгалыг кижилер аарыычал. Ынчангаш ийи чаңгыс уругга аарыг өөскүп берген таварылгада херектиг эмнер-биле химия-профилактиктиг эмнээшкинни чорудуп турар. Ол ышкаш организм дадыгып, быжыксып дээш дузалаңчы хевириниң янзы-бүрү эмнерин берип турар. Бо бүгү школада өөредилге-кижизидилгелиг база эмчи санитарлыг ажылдарның багай эвес организастаттынганының херечизи-дир.

Ооң-биле кады школаның материал-техниктиг баазазы чылдан чылче быжыгып олурар. Ынчалза-даа кадыкшылга школазынга турза чогуур чамдык чугула чүүлдерни моон соңгаар четчелээри черле күзенчиг.

Мында безин бөдүүн хевириң спорт залының чогу кымны-даа дүвүретпейн келгени элдептиг. Кадыы кошкак өөреникчилер хамаан чок, оларның-биле харылзажып, ажылдап турар кижилерге күш-культура болгаш спорттуң ажык-дузазын, ооң үнелиин кым-даа билир. Өкпе аарыынга удур көрдүнген тускай гимнастиг мергежилгелерни уругларга үргүлчү күүсеттирерингe, спортчу секцияларның ажылдаарынга бо бүгү шаптыктап турар.

Школа тургустунгаш, он ажыг чыл болза-даа, туберкулёз эмнээр дээди эртемниг эмчи маңаа ажылдаваан. Оон аңгыда кадыкшылга школазынга эргежок чугула физиология болгаш антропометрич талазы-биле дериг херекселдер негеттинер, ол бүгү бисте база чок.

Коллектив тускайлаттынган болгаш төп черлерден аңгылаттынган болганда ажылагыйда хаара туттунган чонуң амыдырал хандырылгазынче кичээнгей салыры чугаажок. Суурда 30 өг-бүле бар, оларда ясли-садка турар назылыг 46 уруглар бар. Уруглар албан чери болур ясли, садтың чогундан ада-иелер ажылдаарда уругларын ээн бажыңнарынга кагтылап тар ийикпе, азы эдертип алган болур. Бо чорук улуг кижилерниң ажылдаарынга-даа шаптыктыг, бичии чаштарның чурум ёзугаар өзүп, доругарынга-даа багай.

Девискээрде хүн бүрүде эргежок чугула аъш-чем бараанныры садыглаар ларек бар. Ынчалза-даа амгы үениң негелдезинге дүүштүр бажың херекселдери, хеп аймаа болгаш хевистер, чадыглар ышкаш ховар бараанныр маңаа шуут келбес.

Кино, концерт ында-хаая болгулаар. Эрткен частан эгелээш, бо хүннерге чедир радио ыттавастаан. Чамдык чаа кылдынган бажыңнарда соң точказын-даа кирбээн. Бо талазы-биле айтырыгны чугаалажып турза-даа, боттуг хемчеглер алдынмайн келген. Бо бүгүнү болдаарга-ла үргүлчү четпестер, шынында коллективтиң чедиишкинниг ажылдап, чурттаарынга шаптыктап турарын хамаарышкан баштаар черлерниң өөренип көөр үези келген.

Д. КАЛЗАН,
кадыкшылга школазында фельдшер.

Тываның аң камгалалдыг черлери

Тываның автомобиль оруктарында арга-арыгның чараш чоргаар аңы сыынны дүрзүлеп каан орук демдектери көстүп келген. Ол демдектер чолаачыны кичээнгейлиг болурун, оожумнаарын сагындырып турар.

Тываның девискээринде амгы үеде сүт чемиштиглерден 80 ажыг аңгы хевириниң аңнары бар. Аң талазы-биле эртемденнерниң болгаш биологтарның идепкейлиг ажыл-чорудулгазының ачызы-биле ол даңзыда Арктиканың болгаш бичии хевириниң кундустары, Алтай тарбаганы, Роборовскинниң күскези, беш салаалыг биче алак-таагы болгаш өске-даа аңчыгаштар немешкен. Баргузин киштер болгаш Америка норказы Тывада чаа чуртун тыпкан. Ондатра өстүрериниң талазы-биле эки түңнелдер бар.

Аңныыр аймаа чорударын шуут хоругдаан аң камгалал черлеринде дүгеглүг аңнарның саны аажок көвүдээн. Тывада беш чүс муң хире гектар шөлдүг тос аңныыр камгалал черлери бар. Тываның аң-мең болгаш бойдус камгалакчыларының чоокку сорулгаларында аң камгалалдыг черлерни амдаа үш чүс муң гектарга улгаттырары көрдүнген.

В. ЖИЛЯКОВ,
СЭТА-ның корр.

Кызыл.

Кызылдың аэропорту доктаамал ажылдаар радиодерилгелерниң болгаш самолёттарның электри дерилгелериниң талазы-биле авиомеханиктерни; самолёттар болгаш вертолёттар септээр авиотехниктерни, авиомеханиктерни, авиация талазы-биле тускай эртемниг инженерлерни; ол ышкаш инженер-сантехниктерни, слесарь-сантехниктерни; чүдүрүкчүлерни, от салыкчыларын, электромонтёрну ажылдаарынче чалап тур. Ажылдаарын күзээн кижилер аэропорттуң кадрлар килдизинге келир.

* * *

Кызыл аэрпорту бүгү хамаатыларга бо чылдың октябрь 23-тен эгелээш Кызыл—Чербе, Кызыл—Кара-Хаак—Кызыл аразының маршруттары ажыттынганын дыңнадып тур. Ол черлер аразынга самолёттар хүннүң-не 4 катап рейстерни дараазында расписание ёзугаар кылыр:

	Кызылдан үнери	Чербиден келири
Бирги рейс	4—30	4—45
Ийиги рейс	6—00	6—15
Үшкү рейс	7—00	7—15
Дөрткү рейс	12—00	12—15

	Кызылдан үнери	Кара-Хаактан келири
Бирги рейс	4—30	4—45
Ийиги рейс	5—00	6—15
Үшкү рейс	7—00	7—15
Дөрткү рейс	12—00	12—15

Ужударының шактарын Москва шагы-биле айытказ. Билеттерни хоорайның агентство черинде садып турар.

Бөгүн «Тувинская правдада»

- ● «1976 чылдың чазынынга үлегерлиг белеткенир».
- ● «Октябрьның шалыпчы ээлчээнде». Бөлүк материалдар.
- ● «Массаның контролю-биле». Тематиктиг арын.
- ● «Кол чүве — организастыг ажыл». Мөңгүн-Тайга районнуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралындан С. Монгуштуң отчёду.
- ● «Мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг чорудар». Тускай материал.
- ● С. Сүрүн-оолдуң «Көк-көк даглар» деп номунга М. Халаханның болгаш В. Локовтуң рецензиязы.
- ● Иштики, даштыкы болгаш спортчу информациялар.

Агаар

Республикага улуг эвес булуттарлыг агаар болур, хар-чаъс чагбас. Барыын чүк углаашкынныг хаттың күжү секундада 3—7 метр. Температура даглыг районнарга дүне 7—12 градус соок, хүндүс даглыг черлерге 0—5 градус чедир соок, өске арткаңнарынга 2—5 градус чылыг болур.

Кызылга улуг эвес булуттарлыг, хар-чаъс чагбас, барыын чүк угланыышкынныг хаттың күжү секундада 0—5 метр, температура дүне 7—9 градус соок, хүндүс 7—9 градус чылыг болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ
МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10—Р. Щедрин — «Баштак кожамыктар». Фильм-балет. Өңнүг.
9.30—«Орус чугаа».
10.15—«Хөглүг маргылдаалар». Өңнүг.
11.00—Аар атлетикага делегей маргылдаазы. Англиядан өңнүг дамчыдылга.
11.50—Киножурнал.
12.00—«Михайло Ломоносов». Уран-чечен фильм.
13.40—«Останкинода концерт студиязы чалап тур». Өңнүг.
15.25—«Пөштер адаанда тайбың эвес» (Ливандан репортаж). Политиктиг тайылбырлакчы Ф. Сейфуль-Милюков эрттирер. Өңнүг.
15.55—Р. Щедрин — «Баштак кожамыктар». Фильм-балет. Өңнүг.
16.10—«Кижилер болгаш дүрзүлер». Уран-чечен өңнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 4-кү фильм.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—Мультфильм. (Кызылдан.)
18.10—«Останкинода концерт студиязы чалап тур». Өңнүг.
20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.
20.40—Телефильм.
20.50—«Кадыкшыл». Дамчыдылга.
21.15—Музыкалыг чапсар.
21.20—Телемедээлер.
21.35—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.40—«Кижилер болгаш дүрзүлер». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 4-кү фильм.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы
М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужу-кыдыы чок фронт» (2 сериялыг) 11.10, 14.20, 17.30, 20.30, «Ховуда шуурган» 9.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Маңа, шиве»! 9.15, «Зося» 10.45, 15.00, 16.30, «Есения» (2 сериялыг) 12.15, 18.00, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ийи капитан» 15.00, «Вий» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 15.00, «Какпа» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 31-75, харысалгалыг секретарьның 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 31-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 15877. ЧАГЫГ № 3397.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01413.